

Мазуревичі. Історія одного роду
Дарина Гнатко

Рід Мазуревичів споконвіку був знаний своєю жорстокістю. Усупереч волі батьків юна Марфа вийшла заміж за Уласа Мазуревича, та щастя з ним не пізнала. Усі надії покладала на сина Тихона, але й він удався у своїх жорстоких предків: жадібний та безсердечний, він крокує кривавою стежиною. Він перетворив на пекло життя не тільки численних коханок, а й своєї дружини, багатії спадкоємиці Софії Ляховицької. Їхня спільна донька Ярина ненавидить батька-тирана. Вона покохала Степана, батько якого загинув від рук Тихона. Тепер понад усе Ярина хоче розірвати коло страждань та спокутувати гріхи роду Мазуревичів. Але ціна може виявитися зависокою для неї.

Крізь революцію та війну, втрати і пристрасть, ненависть і любов – шлях п'яти поколінь одного роду.

Дарина Гнатко

Мазуревичі. Історія одного роду

«Коронація слова» створює для вас нову хвилю української літератури – яскраву, різножанрову, захопливу, – яка є дзеркалом сьогодення і скарбом для майбутніх поколінь.

Тетяна та Юрій Логуші, засновники проекту

Міжнародний літературний конкурс романів, кіносценаріїв, п'єс, пісенної лірики та творів для дітей «Коронація слова» був заснований за підтримки бренда найпопулярнішого українського шоколаду «Корона». Головна мета конкурсу – сприяння розвитку новітньої української культури.

Література, кіно, театр і пісня обрані не випадково, адже саме ці жанри є стратегічними

жанрами культури, що формують і визначають зрілість нації.

Метою конкурсу та його завданням є пошук нових імен, видання найкращих романів, стимулювання й підтримка сучасного літературного процесу, кіно й театру і як наслідок – наповнення українського ринку повнокровною конкурентоспроможною літературою, а кіно й театру – якісними українськими фільмами й п'єсами.

koronatsiya.com

Пролог

Липкий, докучливий мокрий сніг з упертістю вередливої дитини сипався на землю. Летів пронизаним холодними вітрами повітрям, аби майже одразу ж розтанути на вологій, чорній, масній землі цвинтаря. Пролітав над багатолюдним натовпом, що зібрався край того цвинтаря, неподалік густого куща шипшини, і допитливим перехожим зазірався на дві труни – одну велику, а другу зовсім маленьку. Кружляв у повітрі, мов у роздумах, а тоді все ж м'яко, наче соромлячись, опускався на лиця двох, що лежали в тих домовинах, – молоді жінки та зовсім ще маленького дівчати, рочків чотирьох.

Над цвинтарем ішов мокрий сніг.

Мокрий сніг падав на дві домовини.

Олекса стояв поряд цих останніх сумних притулків дружини та доньки, мовчазний та мов байдужий, і темні очі його уважно, наполегливо навіть вдивлялися в жовтувато-бліді лиця тих, котрі ще вчора квітли до нього усмішками, і ніяк не міг повірити, що їх більше не буде поруч, що не озветься до нього ранком дружина й не засміється дзвіночком Дора. Дорочка... Це незвичне, дивакувате ім'я вигадала для доньки Ольга, а він уже й не суперечив, бо сперечатися з його покійною норовливою дружиною завжди було справою марною та невдячною.

Покійною...

Гіркотою, невимовною гіркотою дрижало це слово на вустах, ткнулося назовні, та вимовити його він ніяк не міг. Для нього Ольга ще не була покійною, вона була для нього живою, у його свідомості вона ще залишалася такою, якою була два дні тому: веселою, майже пустункою, красунею з густим рудим волоссям і лукавими зеленими очима, що раділа життю... Такою, веселою та саяливою вродою, зустрів він її шість років тому...

Холодні швидкі пальці раптом ткнули йому в руки щось тверде й тонке, Олекса здригнувся і відірвав очі від застиглого обличчя дружини. І похолонув. Прямо на нього, суворо та наче осудливо, дивилися великі зелені очі.

Очі Ольги на чужому лиці.

Морозом, зимном пішло поза спиною у нього, коли узрів він очі ці, очі дружини на молодому, досить привабливому лиці, з нахмуреним чолом і стуленими в ниточку вустами, лиці, котре вінчала стареча чорна хустка.

– Візьміть свічку, – прошелестів вітром тихий, наполегливий шепіт, і зелень молоді трави з очей її знову нагадала йому пронизливо-зелені очі дружини.

Силувався пригадати собі, хто ж вона є, оця сувора, скорботна зеленоока молодиця в чорній старечій хустині, аж потім, коли вона вже відійшла геть, раптом спало – та це ж сестра Ольги. Рідна сестра, у котрої з Ольгою були досить напружені стосунки, бо сестра ця – Олекса навіть не пам'ятав її імені – занадто богомольною була, жила десь при монастирі, а чи була черницею, того вже він не знав. Знав ще з тітчиних слів, що саме ця сестра – як там її кличуть? – наполягла на тому, аби Ольгу з Дорочкою ховали з попом.

Безглуздя, сором на все місто, у шістдесятих роках ніхто не кличе на похорони довгобородих тих попів, особливо ж такі люди, як родина Мазуревичів, що в Бога не вірять ще з часів всесильного діда Тихона. І він, що працював у виконкомі партії на досить поважній посаді, просто не міг дозволити присутності на похороні дружини з донькою отого чорноризника, що зараз вимахував кадилом перед домовинами. Але дозволив, хоча ні, який там дозвіл, бо ніхто його й не питався, не питалася ота сестра Ольги, котра просто привела попа, а він був надто роздавлений горем, аби починати суперечки та заводити чвари з отою в баб'ячій чорній хустині, із суворими очима. Піп почав відправу, залунав цвинтарем його густий, басовитий голос, і Олекса поморщився, мов від болю, почувши імена дружини та доньки з чужих вуст. Ольгина сестра перехрестилася, уміло склавши тонкі пальчики, і тітка Олекси, повагавшись якусь мить, перехрестилася й собі, зробивши це напрочуд швидко, Олекса ж хреститися не вмів і не хотів, не за чином то його було, а тому навіть не поворушився, міцно затиснувши сильними пальцями тонкий патичок з воску, воліючи геть його роздавити.

Погляд його знову й знову повертався до однієї з домовин, тієї, що була більшою й приховувала у своїх дерев'яних надрах тендітне тіло Ольги. Те чарівне, спокусливе тіло, котре він ще зовсім недавно тримав у своїх обіймах. А тепер смерть зухвало та невблаганно вихопила в нього Ольгу, аби кинути її у цю домовину. Розумів, що втратив Ольгу назавжди, але втратив її вже давно, від того передранкового часу, коли дізнався, що дружина не кохає його й зухвало його зраджує. Вона була давно для нього втрачена, хоча вони й продовжували жити, як чоловік та жінка заради Дорочки, а тепер смерть вихопила Ольгу остаточно, та їй і цього видалося в жорстокості її замало, вона й дитину його

прихопила своїми кістлявими, крижаними пазурами, його любу Дорочку.

Вони загинули разом, дружина й донька, а його навіть не було поряд у ту мить, коли вони помирали. Випадковість, жахлива, трагічна випадковість, коли під колеса таксі, у котрому їхали Ольга з Дорою, несподівано кинувся якийсь прибудний триклятий кіт. І навіть не постраждав, відбувшись переляком та позбавивши життя трьох людей – водія таксі та Ольгу з Дорочкою. Утішало, хоча й дуже слабко, те одне, що вони загинули без страждань, померли одразу, коли водій звернув з дороги й, не впоравшись з керуванням, врізався в старе товсте дерево на узбіччі дороги.

– Господу помолімося, – увірвався до думок Олекси гарний, наче оксамитовий голос попа, і він ледь не з ненавистю поглянув на високу довгобороду постать, котра стояла недозволено близько біля домовин.

Тітка штовхнула його в бік.

– Олексю, свічку зламаєш.

Олекса важко задихав.

– Та бодай її, – спересердя кинув він і, жбурнувши ту, ні в чім не провинну свічку на сиру від мокрого снігу чорну землю, заплющив очі.

Тітка Ярина важко зітхнула поряд його плеча, басовитий піп спокійно повів у його бік темним, уважним оком, а сестра Ольги... Та зиркнула так, насупивши чорні брови, що Олекса чомусь не втримався, глянув розлючено у відповідь і пішов геть, блукаючи поміж могил, аби ні погляду того зеленоокого не бачити, ні слів попівських не чути.

Провештався посеред чужих поховань і повернувся назад тільки тоді, коли попівське басовите відспівування затихло і на кладовищі запанувала благословенна для Олекси тиша, похмуру урочистість котрої лише час від часу порушували пронизливі вигуки чорних воронів, що кружляли довкола, темними цятками висідаючи на деревах з опалим листям, та споглядали розумними очима.

Було холодно й до тремоту непривітно. Олекса тихо підійшов до тітки, став поряд, наїжачившись від морозу, хоча в теплому шкіряному пальті його й не надто діймав холод, то внутрішній холод проймав до кісток, робив крижаною ту теплу кров, що неслась його тілом. А попереду ще чекало найважче – ховати Ольгу з Дорочкою. Спостерігати, як домовини їхні накриють віками, застукають молоти, вбиваючи цвяхи – й усе, їх більше й сліду не полишиться на цьому світі, і єдине, що йому зостанеться від дружини та доньки, – це два могильних горбки, тут, у цьому осоружному місці, де панує смерть, де кричать ворони й де так незатишно, звідки хочеться скоріше піти.

Піп обернув до нього своє спокійне вродливе лице.

– Прощайтеся, – промовив коротко й відступився нарешті геть від домовин, щось сказавши сестрі Ольги.

Олекса розумів, що має підійти першим, і всі чекали від нього цього, але він не міг, дивним чином не міг примусити себе навіть кроку зробити до тих домовин, хоча ще якусь хвилину тому скаженим собакою вештався посеред чужих могил, кидаючи на чужі останні притулки такі ненависні погляди, мов то там лежали винуватці смерті Ольги та Дори. А сльози... Вони вогняною вологою кублилися десь усередині, але не могли проштовхнутися назовні, не могли віднайти собі волі та виходу, бо Олекса з дитинства був привчений тримати все зайве, усе те, що не було дозволено сильним чоловікам, глибоко в собі й не випускати. Дід Тихон був занадто гарним учителем і, виліплюючи з онука справжнього чоловіка, не шкодував ні гострих, образливих слів, ані важкої своєї руки та паска з бичачої шкіри, коли вважав за потрібне. І з роками Олекса таки втілював усі бажання всесильного Тихона Уласовича Мазуревича, і все те, що хвилювало та зачіпало серце Олекси, було завжди сховано надто глибоко, і жодне чуже око не могло додивитися його справжніх почуттів. І навіть зараз, ховаючи дружину та єдину дитину, він міг здатися для стороннього спостерігача геть байдужим, справжнім партійцем, котрі не могли дозволити собі виливати почуття на очах натовпу. Але він не був байдужим, далеко ні, і чи не єдиною людиною, котра знала про його здатність глибоко ховати свої почуття, була тітка Ярина. Це вона зараз торкалася його холодних пальців на диво теплою, м'якою рукою і шепотіла ледь чути:

– Олексо, ти маєш попрощатися з ними, не стримуючи себе. І пам'ятай – його давно вже немає в живих!

Олекса ледь помітно здригнувся, бо знав, кого саме мала на увазі тітка Ярина – діда Тихона. Так, він помер давно, понад двадцять років тому, але його велична, похмура тінь ще продовжувала стояти, ще відчувалася Олексою за власною спиною. Тому, певно, він і не послухався тітки, не дав волі жаданій волозі сліз, і тільки на дерев'яних, мов чужих, запозичених ногах підійшов до тих домовин і заляк так поряд, замислено вдивляючись у ті два спокійних, застиглих лиця, котрі ще декілька днів тому оберталися до нього з радістю, квітли усміхом, похмурніли ображено чолом, а зараз... Зараз вони були майже незнайомі йому, лежали оце, бліді, із синявими тінями, і мокрий сніг якось, мов не наважуючись, делікатно так торкався тих нерухомих облич... І він, Олекса, мав зараз прощатися... Прощатися... Яке гірке, нелюдяне слово. Як може він прощатися, коли геть цього не хоче, коли він ще до кінця не прийняв ні серцем своїм, ні всією сутністю своєю тієї суворой правди – ось тут ховають його родину, і вже не має він ні дружини, ні доньки.

Але він мав прощатися. Хоча б заради того натовпу цікавих і знайомих, котрі чекали від нього того прощання. І він таки змусив себе, змусив нахилитися й поцілувати холодне, мармурове чоло спочатку Ольги, а потім уже Дорочки. Дивно, але думок уже майже не

мав, голова була на диво пустою, і він тільки мовчки спостерігав, як прощаються з його родиною інші люди, і гірка думка таки прорвалася до свідомості – а він так і не заплакав. Пазури старого Тихона Мазуревича не бажали його відпускати. І чи випустять коли?

А гіркота... Гіркота була зараз довкола... І серце його, і думки, і навіть присмак у роті – усе було гірким, невимовно й немилосердно гірким. І та гіркота зробилася для нього просто нестерпною в ту мить, коли прощання закінчилося, він зрозумів – ще якась хвилина, і лиця Ольги та Дорочки зникнуть, їх накриють і ніколи він уже їх не побачить. Ніколи... Олексі раптом закортіло закричати, заволати чи не на все кладовище, що не хоче, не хоче він втрачати їх, нагримати на тих мовчазних робітників цвинтаря, що вже підходили до домовин, аби не сміли чіпати... Але він мовчав, мовчав і тільки напружено спостерігав, як робітники підіймають віка домовин, ще мить – і першим зникає лице Ольги, а вже потім Дорочки. І мов у саме серце його починають вбиватися важкими ударами ті клятві цвяхи. Не міг дивитися на руки, що вбивали цвяхи до домовин, одвів очі. Відчуваючи невимовний біль у серці, ледь не одразу зустрівся поглядом із зеленими очима, котрі дивилися на нього і пильно, і якимось так уже дивно, і в очах сестри Ольги було зараз щось таке, що Олекса, нехай навіть на короткий час, а забув немов усе, що коїлося довкола, і про домовини забув, на котрих з осоружним звуком забивалися цвяхи... На коротку, немов нетутешню, божевільну якусь мить Олексі здалося, що він тоне в тих очах неймовірно зелених, що вони, лише вони одні в цілیم світі залишаються перед ним, єдині, котрі тільки й могли втамувати його тугу.

Мить... Вона чомусь виявилася занадто короткою... Зелені ті очі якимось враз обвіялися холодом, вкрилися кригою недовіри, і сестра Ольги відвела дивний свій погляд, і Олекса відчув розчарування, що не має вже змоги дивитися в оті незбагненні очі, зцілюючи наче тим поглядом свою болісну душу. Дивно, але після того вже не так боляче було дивитися на ті дві домовини, забиті цвяхами, віка яких назавжди заховали від нього родину. Ще декілька хвилин – і сира, масна земля сховає у своїх надрах і ці домовини, жадібно проковтне чергову здобич, полишивши на згадку про неї лише два могильні горбочки.

Сніг, мов ураз набравшись невідомо де хоробрості, рясно посипався саме в ту мить, коли почали опускати в землю домовину Дорочки. Олекса застиг, відчуваючи, як біль за втраченою дитиною розриває серце. Вона була для нього всім у цьому світі, найдорожчим, що подарувала Ольга. Подарувала тоді, коли стосунки в них ще були безхмарні, коли ще не вихолодилося те почуття, котре Олекса вважав коханням і котре розчавила Ольга, сказавши якимось, що ніякого кохання між ними немає, а є лише сліпа, навіть тваринна пристрасть, заради втамування якої вони й одружилися.

Тоді він дізнався, що дружина його не кохає.

Тітка Ярина знову штурхнула його в бік, і Олекса наче отямився.

– Олексю, не спи! Маєш земельки кинути.

Кинув тієї земельки й відчув, що просто не може залишатися тут. Різко розвернувся, аби йти геть, не чекаючи того, поки могили закопають, і не зважаючи вже на відчайдушне смикання тітки Ярини. Ішов геть з цього осоружного місця, не знаючи, що більше ранить, шарпає його серце – чи горе втрати, чи згадка про те, що Ольга не кохала його й зухвало зраджувала, про що він намагався забути заради Дорочки. Попри все – не любила.

Мов у тумані, добрів Олекса до своєї автівки, упав на задне сидіння, не звертаючи уваги на водія, заплющив запалені, почервонілі від непролитих сліз, до напівсліпоти втомлені очі й застигнув так, намагаючись навіть не рухатися. Зараз сам собі видавався він чужинцем, тим хлопчиною, котрий рано лишився без батьків і до тринадцяти років до нудоти накуштувався гірких дідових дорікань про те, що батько його був божевільним дурнем, що вбив і себе, і матір Олекси, тим споганивши й життя діда. У чім було те поганення, Олекса не тямив, але на все життя закарбувалися в пам'яті злі, різкі слова діда Тихона:

– Запам'ятай, Олексо, на все життя запам'ятай, що ти – Мазуревич, і ти маєш бути таким же сильним, упевненим, гордим і холодним, як і я. Ти не маєш зрости такою ганчіркою, як твій батько.

На початку війни дід загинув, проте встиг виліпити з Олекси свою бліду, але подобу. Олекса і схожим на нього був, і намагався поводитись, як сильна, упевнена людина. Завдяки старому товаришу діда Тройкіну, котрий багато чого досяг у місті, потрапив до виконкому й домогся значних успіхів у роботі. Щоправда, після похорону дружини та доньки з попом він не сумнівався, що будуть неприємності, але було вже байдуже якось, робота перестала його радувати й хвилювати. Так, він був на доброму рахунку в партії, і, можливо, усе ще минеться.

А, то вже пусте.

Головне – як жити далі без родини?

Водій голосно кахикнув.

– Поїхали, Олексо Даниловичу?

Олекса повільно розплющив очі.

– Так, давай додому.

Автівка рушила з місця, і Олекса втомлено поглянув у вікно, на сірий день пізньої осені. Чомусь усе погане в їхній родині траплялося саме восени. Тітка Ярина казала, що їхню родину проклято, що дід Тихон замолоду накоїв страшних речей, та й бабуся Галя інакше, як звіром, ніколи його й не називала. Він навіть пам'ятав останні слова бабусі Галі, коли

вони їхали в евакуацію:

– Подох звір!

Прокляття!

Ким же був його лютий дід, що могло бути проклято не тільки його, а й нащадків?

Ким він був – Тихон Мазуревич?

Частина перша

Тихон

1

Тихон Мазуревич народився у вбогій родині колишнього теслі Уласа Мазуревича в селі Заруддя на Полтавщині. Колись їхня родина була заможною, у що сам Тихон насправді не йняв віри, та мати слізливо його в тім переконувала. Завжди заклопотана, затуркана життям, невеличка на зріст, Марфа Мазуревич колись була, можливо, і гарною жінкою, та важке життя по краплині геть висмоктало з неї всю вроду й чарівність...

Колись...

Колись вона й справді була дуже гарною, і хоча Тихону в те зовсім не вірилося, та вона говорила правду, і про заможність Мазуревичів розповідаючи, і про вроду власну. Давно вважалася вона за найвродливішу дівчину на селі, і не один парубок захворівся ясними її, глибокими й неймовірно привабливими очима, чорними, як тая ніч, і не один утратив голову за тоненькою, веселою донькою Свирида Торенка. І хоча родина Торенків не вирізнялася статками, скоріше тих статків зовсім не мала, та куций посаг Марфи зовсім не відштовхував від неї парубків, а навпаки, липнули вони, як ті мухи до меду. Але вона не поспішала, не поспішала виносити рушники, тому що чекала ще того таємничого, незвіданого биття у серці, котре звалося коханням і про котре розповідали

дівчата-подруги, виблискуючи лукаво очима та відчайдушно червоніючи лицями. Парубків довкола неї хоч і було багацько, але... жоден не зачепив її серця, не зачепив так, як того хотілося, як про те мріялося. Та все ж не оминуло її те кохання, не пройшло повз почуття, про котре так, мружачи ясні очі, мріяла. Покохався той, кого й гадки не мала покохати.

Уласа Мазуревича покохала, того, хто завжди найбільше насміхався з неї, хто ніколи не залицявся відверто так, як інші парубки, та й не помічала його якимось, не затримувала погляд. А одного разу зустрілися на вулиці й щось мов трапилось між ними, Марфа наче вперше узріла перед собою високого, чорнявого Уласа, і в очі його блакитні задивилася, з подивом помітивши, які ж вони гарні. І все – пропала дівка, ніщо вже не могло на неї подіяти, ніщо не могло зупинити, хоч мати й слізьми вмивалася, так просила не загублювати життя свого, бо Мазуревичі в Зарудді слави гарної не мали, особливо батько Уласа – старий Зосима.

Людьми вони, ті Мазуревичі, були дивакуватими, жили хоча й заможнo, та якимось відлюдькуватo. Старий Зосима був не з тутешніх, а з'явився в селі ще замолоду, прийшов при грошах, викупив добрий шмат землі, вибудував затишну, велику хату, та господині приводити до неї не поспішав, чи то кохання чекав великого, чи хто його вже там знає. І дівок у селі вродливих удосталь, і таких, що мали за собою посагу не порожні скрині, та ні, до жодної сватів не засилав, міг тільки з удовицею котрою впасти в любові, та й то так, на короткий час, або ж до міста їздив, де, балакали, була в нього заміжня полюбовниця, а вже чи правда так було, того ніхто не знав. Отак, ходили селом чутки та пересуди, а воно ж ті пересуди, то така річ, що можеш почути про себе такого, чого з тобою в житті не було. І так дожив Мазуревич той мало не до п'ятдесяти років, похмурий, відлюдькуватий одинак, з густими, насупленими завжди чорними бровами, що нависали кошлато на його очі, колючі, непривітні очі бруднуватого-сірого кольору. Ні рідні в нього не було, ні дітей, жив як тая бур'янина, а потім поїхав кудись на місяць і повернувся не сам, а привіз із собою гарненьку таку, круглолицю молодичку з очима блакитними, як те полуднєве небо, тільки вже дуже сумовитою вона видавалася й за високий тин мазуревичого подвір'я рідко коли виходила, а як виходила, то тільки разом з ним. І як допитливі баби не намагалися довідатися, хто вона та що, та звідки, Мазуревич мов води в рот набрав, а та Оксана його взагалі на мову не вдавалася. Тільки того, що Оксаною її кличуть, і знали. А через рік обродилася вона хлопчиком, та померло швидко дитя, за ним ще трійко діточок породжувалося та помирало, і тільки п'яте дитя, той Улас, полишився живим у старого Зосими.

Довгий час ніхто не відав у селі, як вживається Мазуревич з тією мовчазною своєю, мов німою, Оксаною. Тин високий, хата велика, а тиша завжди на обійсті панує така, що й не ясно, чи там люди живі є. І тільки якимось, і то випадково, уночі, покійний уже дядько Бондар довідався про те, що Мазуревич побиває молоду свою дружину. То було років за два, як привіз він її до Заруддя, і нещодавно вона втратила друге дитя. Казав він, дядько Бондар, що йшов за опівніч до кума готуватися поросся колоти. Та ще не дійшов до тину Мазуревичів, як раптом кинулася йому під ноги бліда тінь, і жіночий глухуватий голос пролунав поряд:

– Дядьку, рятуйте мене!

Бондар нахилився.

– Хто ти, дитино? І що трапилося?

– Оксана я, Мазуренчиха, – прошелестіло у відповідь, і Бондар здригнувся, почувши, хто прохає у нього допомоги.

А вона якось стрепенулася вся, підвелася, охопила білими руками брудні, запилені його ноги в куцях, старих, латаних-перелатаних штанах і зашепотіла так гаряче та швидко, що він ледь її зрозумів.

– Рятуйте, рятуйте, дядечку любий, благаю вас. Він же заб'є мене на смерть! Йуда клятий, убивця!

Від тину раптом долинув голос Мазуревича:

– Оксано, де ти?

Жінка в ногах Бондаря затремтіла всім тілом.

– Господи, пощади! – якось так уже приречено вигукнула вона й тільки тихо зойкнула, коли міцна рука чоловіка боляче, певно, ухопила її за товсту темну косу й потягнула, сіпнувши так, що й Бондар покривився.

– Гей, Зосимо, тихіш! Усе ж таки жінка!

Мазуревич зиркнув у темряву вороже.

– Нічого з нею не трапиться! Не подохне.

– Так жінка ж!

– Так моя ж! Хочу вб'ю, хочу не вб'ю – моя воля!

Поки Бондар приходив до тями від тих страшних слів, Мазуревич потягнув ту свою Оксану до воріт, тримаючи досі за ту косу.

Потім Мазуревича й соромили, й у вічі казали, щоби полишив бити дружину, та хіба ж така людина слухати стане? Тільки вишкірється у відповідь, і слова йому не скажи. То й кинули односельці щось казати, а життя продовжувало котитися вперед. Виріс уже й Улас,

балакали, що мав намір засилати сватів до Устини Черненків, дівки на язика швидкої, з яскраво-рудим волоссям та прозоро-зеленими очима, та зустрілася йому Федішихи Параски та Свирида Торенка донька Марфа, і мов хто зіллям чаклунським плеснув обом їм на серця – геть спокій утратили, особливо Марфа, котра була готовою йому й рушники подати, коли зашле Улас сватів, чим матір ледь не до нападу серцевого довела.

– Марфуне, донечку, – тільки й чулися хатою Торенків плачі Параски Дмитрівни. – Та що ж ти життя своє молоде загублюєш? Мазуревичі – страшні люди! І Зосима невідомо з якого краю до нас прибудився, і ту бідну Оксану побиває, і Улас уже надто ласий до чарки.

Марфа тільки пирхала.

– Мамо, я ж кохаю його!

– Кохає вона! А жити як думаєш?

– Як? Так, як усі люди!

– Усі? Та вони ж, ті Мазуревичі, не такі, як усі. Темні вони й наскрізь гнилі. Та чи для того я вихала, випестила тебе, отаку красуню, аби якісь прибудили споганили тебе, дитятко мое любе? Та чим тобі Тарас Морозенко та й не вгодний? Який же парубок...

Марфа тільки лице кривила.

– Мамо, облиште!

І як не вмовляла її, як не переконувала Параска Дмитрівна, а все одно, коли з'явилися на порозі їхньої хати свати від Уласа Мазуревича, Марфа так і засяяла вся, і винесла давно любовно приготовані рушники.

За три тижні справили весілля.

Марфі знадобилося два дні, аби зрозуміти гірку істину того, що до великого, заможного будинку Мазуревичів увійшла вона небажаною невісткою. Спочатку, засліплена тим своїм щастям поряд коханого Уласа, не помічала вона ні невдоволення свекра, ні косувань блакитних очей свекрухи. А прозріла за два дні, коли старий Зосима пробудив її ледь не посеред ночі, коли ще не розвиднилося.

– Уставай, ледацюго, – прошепотів їй на вухо, боляче вхопивши за руку. – Чи до обіду думаєш весь час рутити? У мене в хаті треба працювати, а не задарма хліба їсти. Понабирав той Улас злидоти ледачої...

Марфа залупала сонливими очима.

— Так поночі ж ще...

— Замовкни, голото нечесана. Хто ти така тут, аби зі мною суперечки заводити? Ти тут ніхто й ніким полишишся. Працюй, поки не вигнав!

І почалося для Марфи її важке, сповнене гіркоти та сліз подружнє життя. Ой, як розкаювалася вона тепер у тім, що не послуhalася матінки рідної та пішла за Уласа. Кохання їхнє, як ото швидко загорілося і запалало, також швидко ялось і згасло. Чи коханням справжнім не було почуття її те гаряче до Уласа, чи, може, він разом з батьком своїм спромігся його знищити, Марфа того й не знала вже, але дуже скоро, коли була важкою за первістком, з подивом зрозуміла, що не відчуває до Уласа майже нічого, жодних почуттів, так, жевріло щось тепленьке поряд серця, але горіння колишнього вже не було. Куди поділося воно, оте горіння у грудях, ота жага бачити його, бути постійно поряд, оте божевілля, коли дивилася на Уласа й видавалося, що у світі кращого чоловіка ще не було. А зараз... Дивилася тверезими, не затьмареними очима і помічала те, чого відмовлялася помічати раніше, — любов Уласа до чарки. Спершу гадала, що то мати через нелюбов до Мазуревичів наговорює на Уласа, і тільки за місяць після весілля зрозуміла, що мати правду казала. Улас і справді полюбляв зазирнути до чарчини, і, як виявилось з часом, любов та була набагато сильнішою від почуттів до неї.

Приховувала вона тепер і від матері, і від рідних своїх, і від села усього гірку правду про те, як жилося їй у Мазуревичів. Мовчала, ковтаючи водоспади образливих сліз, про те мовчала, що зробилася для родини чоловіка за наймичку і мала працювати в них, з удосвіта та до ночі. А Уласу не було до того й діла ніякого, устане ранком, потикається двором туди-сюди й зникає кудись ледь не на весь день, повертаючись уже ввечері геть п'яним. І не помічає її наче, молоді дружини, прийде, послухає злого батькового бурмотіння, та й спати повзе, а те, як Марфа почувається, його не обходило зовсім. А вона мовчить, ковтаючи сльози, бо вже знає, що дорікання на нього не подіють, тільки відхреститься від неї, руками замахує чи й досить грубо бовкне, аби не заважала. І полишається їй тільки з подивом гадати, куди ж подівся той ніжний Улас, у котрого вона закохалася. Куди він зник, поступившись місцем цьому майже незнайомцю, котрий як прокинеться, так і пари погані слів з вуст не випустить, микається двором, нидіє, допоки не зникне невідомо й де. А повернеться, то як поталанить — коли вдоволений, то може й словом озватися, та частіше повертався похмурим, невдоволеним і злим. І Марфа починала його вже такого злого боятися відверто. Бо може й насварити, і мало не згвалтувати. Коли першого разу спробувала вона йому відмовити в любощах, ледь тримаючись на ногах від втоми, то отримала такого поличника, що на другий день півлиця посиніло, а іншого разу вона вже й не опиралася, бо гірше від того було б тільки їй. Мовчала, тільки сльози ховала від цілого світу.

Усе життя її тепер було мовчанням.

Мовчала тоді, коли Улас примушував до близькості, мовчала й у ті хвилини, коли лаяв свекор, завжди невдоволений її роботою, якою б старанною та доброю та не була. Мовчала про гірку правду й тоді, коли допитувалися рідні, як жилося їй у чоловіка, особливо з матір'ю і словом не могла обмовитися. А як хотілося виплакати комусь усе, і про з-під батога, небажану близькість з Уласом, і про лайки свекра нічого не казала, бо розуміла, що лише сама була у тім винною. Не послухалася ж, чому ж вона не послухалася рідненької? Інколи так уже набридало життя у тих Мазуревичів, що ладна була махнути на все рукою, покинути Уласа й повернутися назад, під затишне материнське крило, і нехай Улас приходить повертати, а вона не повернеться. Та щось тому заважало, можливо, і вроджені гордощі, чи ще що. Тому вона все ж полишилася, аби страждати поряд них, поряд Мазуревичів.

І те, що завагітніла, ніяк не полегшувало роботи, старий Зосима наче й не помічав того, що невістка була важкою його першим онучам. Вона працювала так, як і до вагітності, а господа в Мазуревичів була великою, худоби самої з десятків голів, а ще ж свині, птиця, кожного нагодуй, за кожним доглянь. І все то трималося майже на самій Марфі, та ще город і в поле йти. Працюй, хоч розірвися, старий лише трішки допоможе, а то все сама. І Марфа почала ненавидіти свекра, особливо після того, як завагітніла. Досить вгодований, невисокий на зріст, Мазуревич старий ніколи не вирізнявся вродою, мав якусь сіру, невиразну зовнішність, тонкий, прямий ніс, бліду вервечку губ та бруднувато-сірі очі, над котрими нависали густі чорні бровиська. Вигляд такий бридкий, що тільки поглянеш на людину, то одразу ж і зрозумієш, що добра чекати від неї не варто. І Марфа ненавиділа, відчайдушно ненавиділа й пику його вгодовану, погану, і голос його різкий, неприємний. Той голос, що тільки й умів, що ображати та так уже лаяти люто, що краще б вона померла в той день, коли вступила в хату Мазуревичів невісткою. Тільки й чула того, що вона голота злиденна й ледащо.

Свекруха теж була якоюсь... дивакуватою. Усе вона відмовчувалася і як належне приймала те, що Марфа ледь не наймитувала в них. Сама ж тільки поїсти наготує й увесь день, мов нежива, може просидіти то у світлиці своїй, то на призьбі. А що чоловік невістку не вгаває лаяти, то того вона наче й не чує, щоправда, сама Марфу не сварила майже, і та розуміла, що не з доброти душевної вчиняє так, а то просто свекрусі було байдуже все, що відбувалося в господі. І до сина їй теж було глибоко байдуже. Марфа помічала іноді, що дивилася Оксана на Уласа так, наче і його теж ненавиділа, як і батька його. А вони були чимось і схожі – старий Зосима та Улас, тільки очі в Уласа були не ті, бруднувато-сірі, а успадкував він блакитні й гарні – материні. Вони й надавали його досить невиразному лицю привабливості, котрої не мав батько. А все одно Марфа бачила, що свекруха сина недолюблює, ненавидить. А за що? За що ж мати рідна може ненавидіти сина, Марфа собі й уявити не могла. І все намислювала, що вже вона дитя своє, яким би воно не вродилося, буде тільки любити й ніколи не допустить у серце своє ненависті до нього.

Навесні обродилася вона Тихоном.

На диво дитина народилася міцною, хоча Марфа за нею й жодного дня відпочинку не мала, ледь не до самих пологів відходила і за птицею, і за худобиною, і сну мала хіба що три години на добу. Після пологів дали відпочити їй лише три дні. А Тихон ще вродився таким галасливим, норовливим, що не по нім, хоча мале, та все розуміє, і одразу такий гвалт вчиняє... Але вродився гарним, дуже на саму Марфу схожим, з рисами її лица... Старий Зосима, як тільки побачив його вперше, так і плюнув.

— Тьху, не моєї породи!

Як помилився, як же помилився він тоді, бо той онук, що був, на його думку, не в його породу, він зріс повною його подобою, і ніхто з п'ятьох дітей Уласа та Марфи не успадкував рис характеру старого Зосими настільки повно, як Тихон. І вже малим виявляв він успадковану від діда жорстокість, нещадно вбиваючи птахів, а на матеріні докори тільки зухвало позиркував темними, вогняними очима. Марфа лише гірко зітхала, дивлячись на старшого сина. Успадкувавши й зовнішність її, і вроду, Тихон за всім іншим був справжнім Мазуревичем. Здатним до жорстокості та нападів люті, часто видавався похмурим, і вона докоряла собі, що син такий, бо коли важкою ходила, то допускала до серця свого ненависть до свекра. От і вродився син таким, що вже з колиски не мав у собі добра.

Марфа ходила за другою дитиною, коли помер старий Зосима. Помер раптово, несподівано. Та друга вагітність давалася Марфі дуже важко, страшно наливалися ноги, до кінця дня перетворюючись на майже нерухомі колоди. Але вона мала, мала ними рухати, і рухати швидко, бо, незважаючи на стан, послаблення в роботі так і не отримала, а мусила працювати ще більше, бо мала вже Тихона, такого дворічного шкідливця, що іноді хотілося аж плакати. А свекор, той мов зовсім сказився, нападався на Марфу ледь не цілими днями, у той же день особливо, бо ще й кролів прикупив, вимагав і за ними догляд, а Марфа, вона ж не залізна, не розірветься, свекруха допомагала з-під батога, тільки коли свекор пожене. А Улас... той був робітником нікудишнім. Ото теслив потроху, заробляв яку копійчину з примусу батька, та більше пиячив, зникаючи зранку в невідомому напрямку й повертаючись увечері у такий стані, що старий Зосима гнав його спати в хлів до свиней.

Старий лютував, жадібність у нім так і буяла, хоча грошей мав на ціле село, а мріяв ще за тих кролів гарно виручити, знав, куди здати. То й ганяв Марфу, крики здіймаючи такі, що й селом лунало, не боявся вже нікого, та за високим тином і не видно було, на кого саме він кричав, усі вважали, що то він на Оксану продовжує лютувати. А того ранку Марфа, котру крутило ще з ночі, випадково придавила одне кроленя, та так, що воно одразу іздохло, і на біду те взрів свекор. Як він кричав, очі в нього налилися кров'ю, сам лицем почервонів, за дорогоцінне кроленя грозився вбити, і поки Марфа щось лопотіла, виправдовуючись, він вхопив у руки товстого кілка.

— Уб'ю, злодюго!

Марфі враз зробилося зле, а страх перетворив майже на сліпу. Рот розтулявся, аби закричати, та не була вона спроможною навіть слова вимовити й тільки хрипіла. Та й марно було кричати – Уласа вдома не було, а свекруха, та на допомогу не прийде, скільки не волай. А свекор наближався, страшний у своїй нелюдяній люті, з тим кілком у руках, і весь світ плив перед очима Марфи. Незважаючи на важке життя, помирати вона не хотіла. Ледь не мліючи від страху, вона почала повільно відступати назад, ноги самі несли її, рятуючи й власне життя її, й те, що зародилося в неї під серцем. І похолонуло серце, коли щось відчула спиною – стіну комори. Відступатися більше не було куди, а оскаженілий той Зосима вже був поряд, страшне його лице було так близько, що Марфа побачила його неймовірно розширені зіниці.

– Убю, уб'ю! – просичав він їй ледь не в лице, але замахнутися й ударити не встиг.

Захрипів раптом, очі його зробилися невимовно великими, і ще мить – кілок вислизнув з ослаблих пальців Зосими. А сам він почав валитися прямо на перестрашену Марфу, яка не могла одразу дотямити того, що сталося.

Важке тіло свекра навалилося на неї, придавило до глиняної стіни комори, й не одразу зрозуміла вона, що свекор помер.

Старий Зосима помер.

Ледь тримаючись на ногах, Марфа відштовхнула від себе холонуче тіло свекра, і він упав до її ніг, переможений смертю мучитель і ворог, людина, котра три роки перетворювала її молоде життя на справжнє пекло. Заковтнувши гіркувату слину, Марфа поглянула вниз, на заслане білим саваном смерті лице Мазуревича. Жалю в неї не було, тільки не до нього, до нього вона не була спроможною відчувати жаль, надто глибокими та болісними були невидимі рани, котрих завдавав їй свекор протягом цих трьох років. Не жаль, а полегшення відчувала вона зараз, вдивляючись у його лице, з виряченими кудись догори бруднувато-сірими очима. Потім переступила через нього, піднявши спідницю, і пішла до хати сповістити свекруху. А як та вже зраділа. Марфа тільки глипала розгублено очима, коли свекруха, зачувши про смерть чоловіка, підхопилася раптом з місця, кинувши геть вишивання, і закружлялася світлицею. Вона й сміялася, і плескала в долоні, і вигукувала радісно:

– Іздох, нарешті ж він іздох!

Старий Зосима помер від серцевого нападу, за три дні його поховали у грубо збитій домовині, бо Оксана Мазуревич не забажала витратитися занадто на гниле тіло чоловіка. Та й самі похорони його були малолюдними, прийшли лише батьки Марфи – свати все ж – та ще кілька селян. За довгі роки життя у Зарудді старий Мазуревич не нажив собі ні доброї слави, ані поваги та друзів. Як прожив дивакуватим відлюдьком за тином своїм високим, сторонячись сільського товариства, так і помер та був похований. Ніхто не

плакався за ним, навіть скупі сльози не було пущено, тільки Улас, накуштувавшись із самого ранку поминальної горілки, щось там скиглив собі тихенько, розтираючи соплі та сльози набряклим лицем. Марфі чомусь було огидно на нього дивитися, як і на матір його, котра відверто раділа зі смерті чоловіка й радощів тих своїх ніяк не приховувала, не соромлячись ні батьків Марфи, ані небагатьох селян, ані панотця, що відспівував старого Зосиму.

За поминальним столом виплася вона не гірше від сина і на осудливий погляд Марфи вишкірила зуби.

– Що, невісточко, засуджуєш ти мене? – запиталася майже вороже й смачно захрумкотіла свіжим огірком, заїдаючи чергову чарку. – А я ж, може, вперше за довгі роки воленьки медяної то вдихнула, вільною від того ірода зробилася. Та й що ти про життя мое важке знаєш? Гадаєш, що лише одній тобі важко, а мені легко? Сама ти в стражданнях своїх провинна, із власної волі ярмо це собі на шию нависила, ніхто ж тебе не тримав, могла повернутися до батьків. А я вже таких розкошів не мала, ота тварюка, що сьогодні в землю була зарита, вона ж мене силоміць сюди привезла, пригрозила, що за борговий вексель мого брата рідного до в'язниці кинуть, якщо я не стану його дружиною. Я й погодилася, бо за брата найдорожчого, з котрим в один час народилася, і не на таке б погодилася, аби його врятувати. А той хробак кислоокий тим і користувався все життя. А як я ненавиділа вже його весь цей час, поки за дружину йому була, хоча цього й не приховувала, незважаючи на те, що й битою, і мордованою була. Убити його хотіла, та якось не змогла, не здійнялася рука моя, слабкою я виявилася, хоч і хотілося, знала би ти, як мені того часом хотілося. Але ні, не змогла, тільки чекала весь цей час, як другого пришесть, його смерті. І таки дочекалася.

Свекруха радісно засміялася, випила ще чарчину й захрумкотіла огірком, примружившись.

І Марфа не втрималася від запитання.

– А що ж тепер?

Оксана вдоволено всміхнулася.

– А що ж? Поїду я з цього клятого села, ненавиджу його не менше від Зосими. Повернуся до міста, до братика, а там уже подивлюся, як буду жити.

– А Улас? Покинете сина?

Вродливе лице Оксани перекошилося.

– Сина? Та я б цього сина в очі не бачила! Воно таке вродилося, як і батько його, хоча слабший, набагато слабший. – Свекруха зіщулила свої гарні блакитні очі й якось

пронизливо поглянула на Марфу. – А тобі я ось що скажу. Твій синок, отой Тихон, ота звірина мала, чи ж бачиш ти, що зростає в тебе повна подоба Зосими?

Марфа аж відсахнулася.

– Скажете теж! Малий він ще...

Мазуревичиха гмикнула.

– Малий, а очі має діда-вбивці. Так-так, згадаєш ти колись ще мое слово, що зросте синочок твій таким же негідником, як і Зосима, він досить перейняв його гнилої крові, уже он зараз як очиськами виписує.

Марфа кинула на свекруху обурений погляд.

– Та що ви мені на дитину наговорюєте?

– Не віриш моїм словам? Нічого, колись повіриш! Ти тільки поглянь на нього, з якою жорстокістю вбиває він пташенят. А як кошеня задавив? Що це, як ти гадаєш? То гнила кров убивці Зосими в нім говорить, це ж видно так гарно вже зараз.

Марфа здригнулася.

– Чому... чому ви звете свекра вбивцею?

Лице Оксани напружилося.

– Бо він і є, я тобі скажу, справжнім убивцею. – Вона запитально поглянула на Марфу. – Що ти взагалі про нього знаєш?

Марфа знизала плечима.

– Та майже нічого, тільки переповідки старих. Що з'явився він у нашій селі, коли батьки мої ще дітьми були, оселився одинаком і ніколи нікому не розповідав, хто він та звідки.

Блакитні очі Оксани засяяли.

– Ще б він щось розповів! Сирота він був, з Кременчука сам, батьки померли давно, ще дитиною він був, подробиць не знаю, тільки відомо мені, що людину він убив багату й заволодів її коштовностями. На частину придбав землю у вашому селі, збудував будинок, а частину полишив на життя.

Марфа вжахнулася.

– Святі угодники, цього ж не може бути!

– Може, ще й як може! – розсміялася свекруха. – Ти в тім переконаєшся, коли зросте твій Тихон і розквітне дідовою подобою.

Марфа тоді геть не повірила словам свекрухи, але й Улас почав балакати про коштовності батька, котрі тепер мали належати йому, єдиному сину й спадкоємцю, він у батька один. А Марфа й гадки не мала про існування тих коштовностей, що весь час її життя у домі Мазуревичів лежали у схованці за божницею у світлиці свекра. Ніколи про них до смерті його не чула, ніколи не бачила. Та й не довелося ніколи їх побачити. Коштовності ті криваві свекруха поцупила й одного дня просто втекла. Певно, що до міста, та Марфа тільки мовчала, коли Улас починав лютувати, посилаючи прокльони на голову власної матері.

А життя котилося далі.

За два місяці після смерті свекра народила Марфа свого другого сина – Орхипа. Пологи ці виявилися такими важкими, що вона вже гадала віддати Богу свою грішну душеньку. Минулося, вижила, та дитина народилася хворобливою, не такою швидкою та кмітливою, як Тихон, і згодом виявилось, що розуму Орхипу дуже й дуже бракує. Чи ж то пияцтво Уласа так вплинуло, чи те, що вона пережила в той день, коли помер свекор, – Марфа того не знала, але син викликав у неї тільки гірке почуття образи. А вже на кого образи? На чоловіка, на сина чи на Господа Бога, вона вже й сама не знала.

Полишилася господинею у великій господі, та радощів від того якось зовсім не відчувала. На початку ще раділа якось з того, що не дихає більше в спину свекор, не докоряє кожним порухом і ніхто вже ледащом злиденим не кличе. Та радість ця була недовгою. Спочатку померла мати, потім Улас почав потихеньку пропивати хатнього. Усі гроші та коштовності забрала свекруха, і Марфа якось довго не могла втямити очевидного, що чоловік може привести родину до зубожіння. Коли Марфа народжувала третю дитину, слабку донечку Марину, велику хату їм довелося продати й купити вбогу хатину сироти Макухи. Улас уже геть покинув своє теслярство, і єдиним, чого він кидати не збирався, – то була горілка, на жадану чарчину котрої він був ладен витратити останню копійчину, залишаючи дітей із дружиною ледь не з голоду помирати. І з кожним роком та пристрасть його горілчана робилася все міцнішою, перетворивши його на бліду подобу людини.

Марфа ж з гарної, квітучої, вродливої жінки занадто швидко перетворилася на втомлену, вироблену, зажурену істоту, у котрій вже неможливо було впізнати ту, колишню красуню Марфуню Торенкову, ну, хоча й років було під тридцять, а мала вигляд уже літньої жінки. І стидалася, як же стидалася зустріти де Тараса Морозенка, котрий втомився з роками її чекати і віднайшов собі таку дружину з сусіднього села. Гарно він жив, господарем був вправним і в бік чарки навіть не косував. А Марфа як побачить його, так жалі її й беруть, що молодого та нерозумною матінки не послухалася... Тепер досталась напивалася гіркою

водиці каяття, та що ж з того? Могла вдаватися, напиваючись каяття того, та нічого змінити була не в змозі. Мати померла, батько пішов у прийми, у батьківській хаті господарював старший брат з родиною, а сама вона кайданами була прикута до Уласа, і тільки смерть одного з них була спроможною розбити ті кайдани.

Скільки Тихон себе пам'ятав, він завжди бажав зробитися заможною та поважною людиною. Навіть малим мав мрії лише про власну заможність.

– До біса його все!

Розлютившись, він ухопив стілець і з такою силою пожбурих у стіну готельного номера – убогої кімнати з обшарпаними меблями та драними шпалерами, що луна пішла коридором. Але полегшення не відчув. Очі мов саваном білим вкривало, і хотілося ось так вхопити й жбурнути об стіну не стільця того клишоногого, а того, хто обманув його, хто заманив у ці кляті північні землі, наобіцявши казкових прибутків, та втік, коли виявилось, що єдине, що їм вдалося намити, – то була жменька низькопробного золота, половину котрого Грицько примудрився поцупити й дати драла, полишивши розлюченого Тихона в цім задрипанім готелі, котрий і зватися готелем права не мав.

Тихон розумів, що треба повертатися додому, удача вперто не усміхалась йому, скільки не шукав великих покладів золота, майже рік, а нічого вартого й не знайшов. Так, якісь дрібнички траплялися, котрих і вистачало лише на те, аби харчуватися та винаймати десь куток. Але ж того, про що так відчайдушно мріяв Тихон, – того не траплялося. А з якими неймовірними мріями їхав він сюди, до Сибіру. Понаслухувався розповідей Грицька, як багатіють люди на цих землях, купуючи ділянки й намираючи золото та коштовне каміння. Грицько той сам загорівся й Тихона підбив.

У двері постукали, обірвавши невеселі думки Тихона, і він злостиво позиркнув на них.

– Увійдіть!

На порозі кімнатки з'явився власник цього хліва з гордою назвою «готель» – миршавий чоловічок зі швидкими темними очима та неприємним лицем. Він умить скинув оком кімнату, зачепившись поглядом за нещасний, розбитий стілець, і тонкі уста його склалися в ще тоншу ниточку.

– Неподобствуем, пане?

Тихон позиркнув на нього вороже.

– Іди геть!

— А платити?

— Та я тобі зараз так заплачу, — погрозливо запевнив його Тихон, і чоловічок зразу зник за дверима, як його й не було. Зітхнувши, Тихон підійшов до маленького забрудненого дзеркальця й замислено поглянув на своє відображення. Гарне, вродливе лице, полум'яні, теж гарні чорні очі й дужа стать — удома, у далекому Зарудді, він вважався найгарнішим хлопцем на селі, як колись мати — першою красунею, та випадковувати її нещасну долю зовсім не збирався. Ні, те життя, котре на нього очікувало в рідному Зарудді, було зовсім не по нім. Одружуватися з якоюсь сільською дівкою, плодити з нею дітей, а потім вгинати спину, аби прогладувати усе те товариство... Ні, Тихон вірив, що був народженим не для такого життя. Він був народженим жити не селянином-злиднем, що в поті лица свого добуває кусень хліба, ні, а заможною людиною в місті, що не працює в поті лица свого, а має для того найманих робітників.

Тихон глибоко зітхнув.

Мрії, мрії! Вони були його супутниками ще з дитинства, з того остогидлого, ненависного життя в Зарудді, у їхній тісній, убогій хатині, котра більше на хлівець була схожою, ніж на помешкання для людей. Ті мрії допомагали йому не помічати жахливого злидарства, у котрім жила їхня велика родина, і завжди п'яного батька, якого Тихон почав ненавидіти тихою, потайною ненавистю ще років з п'яти, коли отримав такого поличника важкою батьковою рукою, що кров заюшила в нього з носа. Тоді він ненавидів його за той поличник, але ненависть із роками не зникала, вона тільки глибшала й сильнішала, перетворюючи для нього рідного батька зовсім на чужу людину. Мати... До неї в Тихона було зовсім інше ставлення, складніше, і не до кінця зрозуміле навіть йому. Ні, до неї в нього ненависті не було, але в той же час він відчував до неї глибоку образу за те, що породила вона його у світ злиднем, що, давши життя, виявилася не спроможною подарувати те головне, до чого так пнулося усе його ество, його серце й душа, — багатства. Могла ж вона з вродою своєю, котру як казала, мала змолodu, віднайти собі в чоловіки багатія, а не якогось завалящого пияку Мазуревича? Не віднайшла й породила сина в злиднях, і того Тихон не міг їй ніяк пробачити, і ніколи, певно, не пробачить. З іншого боку, він відчував до матері якийсь своєрідний, лише йому притаманний жаль, і вона була чи не єдиною людиною у світі, котра викликала в нього хоч якісь світлі почуття. Усі решта — жалю його геть не заслуговували.

Він зростав, із дитини перетворювався на підлітка, тоді на парубка, а мрія та його золота розбагатіти з роками ніяк не зникалася, а навпаки, робилася ще жаданішою. Він нидівся в Зарудді, у тіснєві їхньої маленької хати, посеред злиднів, краю котрим і видно не було. Батько продовжував пиячити без пробудку, геть не переймаючись тим, що коїться з родиною, чи не голодні, чи одягнені діти. То все був материн клопіт, котрий батька не обходив зовсім, і за це Тихон ненавидів його ще сильніше. Йому кортіло скоріше вирватися з того гадючника, котрим був для нього батьківський дім, кортіло вирватися у великий світ, і

там – він був у тому твердо переконаний – на нього й чекало оте омріяне та жадане багатство, котре марилося ночами поряд брата.

Брат...

Опісля батька він у світі ненавидів ще одну людину – брата Орхипа. Якщо трьох сестер хоч не любив, та міг ще терпіти, ставлячись до них досить байдуже, то Орхипа ненавидів, як батька ненавидів, як його подобу, бо брат вродився до огидного схожим на батька, а яким уже хитрим. Незважаючи на те, що розуму мав дуже мало, хитрощів у нього вистачало на п'ятьох розумних.

У вісімнадцять років Тихон твердо вирішив, що досить з нього страждань у тім клятім Зарудді й треба просуватися до міста, поближче до мрії своєї жаданої. Щоправда, Кременчук його появи зовсім не зрадівся, зустрів непривітно, там потрібно було важко та виснажливо працювати, та й тоді омріяне багатство було від нього таким же далеким, як і в Зарудді. І Тихона все частіше брала злостива образа на матір, котра породила його не від багатія, не від одного з тих напахчених панів, що роз'їздили по місту в бричках з породистими кіньми та на дивакуватих залізних автівках. Тихон супроводив їх заздрісними, ненависними поглядами й повертався до своєї роботи підручного.

Потім доля звела його з Дем'яном Куцим. Цей невеличкий на зріст хитрий злодійко чимось нагадував йому брата Орхипа, але Тихон на якийсь час повірив, що за допомогою Куцого зможе таки наблизитися до своєї мрії. За два місяці життя в місті він вже встигнув зрозуміти, що чесною працею він і до сивого чуба не зможе розбагатіти. Та й, якщо вже правду казати, особливого бажання працювати він не мав. А в Куцого працювати й не треба було, а тільки вправно володіти руками... Гроші почали з'являтися більші, ніж раніше, але все одно до мрії було ще дуже далеко, і Тихон скаженів від думки про те, що й він приречений прожити вбоге життя злидня, котрим жили його батьки. А він не хотів, до тремоти не хотів жити таким життям. Йому була потрібна розкішлива дійсність, потрібна була заможність тих панів, котрі мешкали у великих будинках на березі Дніпра. І потрібно то було не колись, там, у туманливому майбутньому, а саме зараз. Він до болю мріяв мати й розкішний дім на березі Дніпра, і гарний одяг, і прислужників, і виїзд гарний. Але ж не мав... і це полишало його розуму та спокою.

А потім він познайомився з Грицьком.

Високий, худий до неможливого, той вертлявий чоловічок зустрівся йому в одній корчмі, у котру забрівся він якось увечері, аби дешевим пивом залити ту свою гіркоту, те розчарування від нездійсненності мрії. Сидів, насупившись і геть не звертаючи уваги на чоловіка за сусіднім столиком, допоки до корчми не увійшов веселий, рум'яний молодик, вдягнений у гарний костюм.

Того, хто увійшов, одразу почали вітати.

– Щаслива людина, – почулося десь зовсім поряд, і Тихон, обернувшись, настовхнувся поглядом на замислений і трішки мов заздрісний погляд сусіда, котрим той споглядав молодика в гарному одязі.

І несподівано йому зробилося цікаво.

– І чому це він щасливий? – запитався повільно.

Сусід криво усміхнувся.

– А чому ж не бути щасливим? Проїхався хлопець до Сибіру, купив собі земельки діляночку, який бідний не був, мати важко хворіє – але ж ризикнув, запозичив грошенят і не прогадав. Намив такого золота, що вистачить не тільки матінку вилікувати, а ще ціле життя й не думати об тім, аби на когось спину свою вгинати.

Тихон відчув, як швидко забилося серце.

– І що, у тім Сибіру можна розбагатіти?

– Якщо поталанить, то можна, – гикнув незнайомиць.

І ось Тихон тут, у Сибіру, а те кляте багатство продовжує вислизати з його рук, дражнить його. Тепер мусить їхати додому, маючи в кишені лише ту жалюгідну жменьку золота.

– До дідька його! – вилаявся Тихон і, рвучко відчинивши двері, вийшов з номера. Йому потрібно було негайно випити чогось міцного, бо інакше – а він то добре відчував – виллються те його внутрішнє напруження та розчарування, і тоді заспокоїти його не зможе й десяток людей.

Тихон проходив повз невеличку вітальню готелю, наміряючись знайти якусь собі випивку, коли почув, як його хтось гукнув.

– Тихоне!

Стрімко обернувся, сподіваючись узріти високу та худу постать Грицька, і заблимав вдивовано, побачивши, як поспинається до нього високий, огрядний парубок з невиразно знайомим обличчям. Не одразу дотямив, що бачить перед собою Олександра Попільного, сина колишнього сільського старости, котрий після смерті батьків подався з молодшою сестрою Марусею до міста, до родичів, і до Заруддя наїздили вони рідко, хіба що на могили батьків. Тихон же що Олександра, Сашка, що сестру його молодшу не бачив уже давно, тому зараз і ледь упізнав високого, дужого в плечах Попільного. Сказати, щоб так уже зрадів зустрічі цій, він не сказав би, але вже приємно було в цих чужих, далеких краях

зустріти когось з рідних місць. Тому й зобразив на лиці радість, вигукнув здивовано:

– Сашко?

Попільний у відповідь радісно розсміявся.

– Він самий! А ти що, ледь упізнав?

– Так, ти дуже змінився.

– Що вдієш, час минає, старіємо. А ось ти, Тихоне, у собі мало зміни маєш, а не бачилися ми з тобою років зо три, якщо не більше. Ну, розкажуй, яким же вітром занесло тебе в цю далечінь сибірську? Невже ж золото та коштовності примандрував сюди шукати?

Тихон спохмурнів.

– Та ну їх, клятих!

Сашко співчутливо усміхнувся.

– Що, не поталанило?

– Краще й не питайся, – махнув рукою Тихон.

– Та то нічого, поталанить ще. – Сашко помовчав, роздивляючись Тихона розумними своїми, блакитними, мов весняне небо, очима, а потім усе ж продовжив, не в змозі втримати в собі тих радощів, що переповнювали його через краї. – Мені ось теж не таланило, довгий час не таланило, і я руки вже було опустив, і якби не Маруська, то, певно, повертався б з пустими руками, а так...

У чорних очах Тихона спалахнула зацікавленість.

– І що – щось знайшов?

Попільний самовдоволено усміхнувся.

– То ж бо й воно, що знайшов. Точніше, Маруся знайшла, такі вони вже жінки, вроджені з особливим відчуттям, мов ті кішечки. А таки не обмануло те її відчуття, нудила мене йти вперед, коли в мене вже не було бажання цього робити, коли руки геть опустилися. І таки натрапили ми на золоту жилу, а на сусідній ділянці вдалося ще й камінчиків коштовних намити. Ти ж тільки уяви, яке щастя було для мене!

Тихон ледь помітно спохмурнів лицем.

– Уявляю...

Так, він уявляв, надто добре уявляв це щастя простуватого, навіть наївного Попільного, бо сам майже рік вимріював і викохував у собі те незнайоме відчуття – відчуття щастя від дотику до купи золота та коштовностей. Заради цього він і приїхав сюди, працював так, як ще ніколи в житті не працював, перетерпаючи собаче життя. І що отримав у винагороду? Жменьку не надто якісного золота, котрого вистачить лише на якийсь рік безбідного існування. А ось цей простуватий Попільний у цей час отримав царський подарунок – багатство. Тихон мовчки дивився на свого односельця й відчував, що починає його ненавидіти. Ненавидіти глибоко та по-справжньому, так, як усе життя ненавидів батька та Орхипа. Чому, ну чому ж у світі панує така несправедливість, що цей бовдур отримав усе, а йому дістаються лише жалюгідні крихти...

Попільний раптом ухопив його за руку.

– Слухай, а ти зараз нікуди не поспішаєш?

Тихон повільно втягнув повітря.

– Та куди мені тут поспішати?

– То, може, пообідаємо разом? – усміхнувся Попільний. – Зараз прийде Маруся, ти її вже, певно, і не пам'ятаєш? Справжньою красунею вона в мене зросла. І цей охтисько, власник готелю, пообіцяв нам просто царський обід. То ж не погидуй, Тихоне, пообідай з нами.

Тихон примусив себе усміхнутися.

– Та пообідаю, чого ж не пообідати, коли ти так запрошуєш.

– Дуже дякую. – Попільний поглянув кудись, за широке плече Тихона. – А ось і моя Марусенька.

Тихон повільно обернувся, побачивши невисоку, досить привабливу, дещо повненьку дівчину з довгою русавою косою, котра поспішала їм назустріч. Одягнена в просту, з коричневої шерсті довгу сукню, Маруся Попільна навіть у такому скромному одязі була красунею, справжньою красунею, вроду котрої не могла затьмарити навіть оця миршавенька стара сукня. Ні, вона була з породи тих жінок, котру в що не вдягни, а вона все одно не зможе втратити своєї чарівності та вроди. Пухнасте русаве волосся, великі сині очі під крилами темних брів, маленький носик і пухленькі гарні рожеві уста – Тихону вистачило декількох митей, аби роздивитися та зацінувати красу молоді Попільної. А він завжди, ще із Заруддя, був поціновувачем жіночої краси, і то дарма, що був молодим, від жіночих любощів не відмовлявся ніколи, особливо ж у місті, де жінок було набагато більше,

ніж на селі.

Маруся всміхнулася до брата.

– Я тебе не надто затримала?

Попільний усміхнувся у відповідь.

– Ні, сонечку, що ти.

На Тихона вона кинула лише один короткий погляд і одразу ж опустила свої надзвичайно сині очі. Але він уже встиг помітити в тім короткім спогляданні зацікавленість і вдоволено усміхнувся про себе. Сестра Попільного йому сподобалася, хоча він був ще надзвичайно далеким від того, аби закохатися. Ні, те кохання, оте почуття слабких духом людей було зовсім не для нього. Його мати колись покохала батька, того нікчему, котрий покалічив життя не тільки їй, а і йому – Тихону. Ні, він кохати не збирався, не збирався робити себе слабким перед якоюсь жінкою, аби вона набувала влади покалічити його життя, як батько скалічив материне. Він буде вільним, геть вільним від усіх тих почуттів, котрі спроможні зробити його слабким. Він прагне бути сильним, дуже сильним у цьому житті, мати силу та багатство, аби усі дрижали перед ним. А жінки...

Жінки в його житті мали бути, нехай їх буде навіть багато, та він не збирався закохуватися в жодну з них. То нехай вони його кохають, нехай вони будуть перед ним слабкими, коли він буде сильним.

А ця Маруся... Маруся мала для нього особливу привабливість, бо мала те, чого йому не поталанило відшукати за цей майже рік перебування на землях Сибіру. І Тихон був твердо переконаний, що Попільний, цей простуватий чоловік, що любить сестру, не полишить її без половини того, що віднайшов з її ж таки допомогою. І якщо повірити його вихвалянням, то цій синьоокій красуні дістануться досить пристойні гроші.

Тихон зобразив на лиці одну з найчарівніших своїх усмішок, поглянувши на Марусю з особливим виразом.

– Сашко, а ти не познайомиш мене зі своєю чарівною сестрою? – запитав він у Попільного, і той у відповідь розквітнув таким усміхом вдоволення, що лице його трішки простувате, таке, що не вирізнялося особливою вродою, зробилося в ту мить ще й гарним.

– Познайомлю, друже, а чого ж не познайомити? Марусю, ти вже й не пам'ятаєш, мабуть, односельця нашого, Тихона Мазуревича, хоча таки повинна була б пам'ятати...

Маруся знову кинула на Тихона короткий погляд.

– Не пам'ятаю, – відповілася вона, і Тихон з подивом зачув у її голосі щось схоже на ворожість. А сестричка, як виявилось, була вже не такою й простою, як виявилось, не в брата була, як здалося йому спочатку. Він почав розуміти, що, незважаючи на досить скромненький одяг та оту селянську косу, сестра Попільного була наділена неабияким розумом. А ще в очах її вгадувалася підозрілість, геть відсутня у брата. І це Тихону не сподобалося...

Попільний докірливо захитав головою.

– Яка ж ти, Марусю, вредна. Адже пам'ятаєш, а не зізнаєшся. Та не надимай губенят, краще познайомся з Тихоном знову. Бо ти ж тільки подумай, сестричко, яке ж це щастя та радість – зустріти тут, у цих чужих, непривітних краях людину з нашого села, майже рідню, серед кацапів одну рідну душу...

Маруся на цю захопливу промову брата не відповілася, тільки поглянула на Тихона якимось незрозуміло й потягнула брата до невеличкої ідальні готелю. Тихон же йшов слідкома й усе не міг зрозуміти ніяк, чому ця синьоока відьма так сторожко, навіть вороже одразу до нього поставилася? Адже в першу мить в очах її плескалася зацікавленість, він то бачив надто добре, і чому вона оце зараз почала зуби вишкіряти? Он як очима позиркує, ось-ось скаже, аби забирався він геть. Та Тихон не був уже з тих зелених хлопчаків, котрих могла відвадити холодність якогось там дівчиська. Ні, він мав уже двадцять два роки й вважав себе за людину досвідчену та мудру. Тому, усівшись навпроти похмурої Марусі, обдарував її такою чарівною усмішкою, перед котрою не могла встояти свого часу жодна жінка на його життєвому шляху, і поглянув на Попільного.

– Гарна в тебе надзвичайно сестра, Сашко, – промовив повільно, знову споглядаючи на Марусю чарівливим поглядом. – Тільки вже надто не до душі я їй припав.

Попільний махнув рукою.

– Та не звертай на неї уваги. Соромиться дівка...

Лице Марусі враз зачервонілося.

– Нічого я не соромлюся... – почала вона обурено, та поява власника готелю змусила її примовкнути.

Кинувши на Тихона не надто люб'язний погляд, той почав ледь не присідатися перед Попільним, запевняючи в тому його, що обіцяний обід уже чекає й приготували його тільки з найкращого. За дві хвилини на столі й справді з'явилася осетряча юшка, неймовірно запашна печеня з дикого кабана із засмаженою скоринкою та кружальцями запеченої картоплі, тушкована з грибами та ягодами курка та невеличкі рум'яні пиріжки з яблуками.

Власник готелю усміхнувся.

– А млинці ще поспівають.

– Та так ми, добродію, і луснемо, – кркнув Попільний. – Поки притримай ті млинці, нам і цього вистачить.

– Добре. А вино?

– Принеси, та найкраще. Маємо зараз випити за зустріч із земляком.

Власник швидко зиркнув на Тихона й відійшов від столу. Тихон тільки слину ковтнув, побачивши всі ті наїдки, що почали з'являтися перед ним на столі один за одним. Давно він не куштував нічого такого смачного, із Грицьком вони харчувалися не надто добре, були змушені притримувати кожну копійку, і в нього вже набилася оскомина від тих каш огидних зі старою оленячою солониною, від котрої нудило цілу добу, а води так взагалі не обпитися. Допомогали тоді тільки мрії про те, що знайдуть вони такі щедрі поклади чи то золота, чи то коштовностей, і тоді вже будуть ласувати найсмачнішими стравами, котрі подаватимуть ввічливі прислужники, і все то на білих скатертинах та в дорогому посуді, а не в погнутих, закопчених каструлях.

Попільний втягнув в себе ароматне повітря.

– О, який запах! Ти знаєш, найбільше там, на річці, я скучав за смачними стравами.

Тихон обережно усміхнувся.

– Я, зізнатися, теж.

– То ж пригощайся, не соромся.

Тихон і пригостився б від душі, але йому заважали ті уважні, не надто привітні сині очі, котрі вилискували навпроти. Як не кортіло йому накинутися на те запашне м'ясо, та стримував він себе, відкушував м'ясо маленькими шматочками й жував повільно, тільки поглядаючи на Сашка, котрий не соромився і їв так смачно, що Тихон ледь панував над собою. Але тільки погляне на ту синьооку відьму, і не лізе кусень до горла, а ще хвилювання... Поїдало його хвилювання від того, як же її зчарувати.

– Не можу, як смачно! – важко дихаючи, відкинувся назад Попільний і блаженно примружився. – Ти знаєш, Тихоне, за що я тільки й люблю те панство? Та за можливість їсти так смачно, як на селі ніколи не скуштуєш. Я ще не розповів тобі про свою наречену...

Тихон звів на нього зацікавлений погляд.

– То в тебе є наречена?

Простувате лице Попільного розквітло щастям.

– Так, є. Найкраща у світі наречена! Бачив би ти, Тихоне, яка вона в мене красуня, яка чарівна... А яке щастя для мене прийти до неї й побачити світло радощів у її чудових блакитних очах.

Тихон усміхнувся.

– То ти ж, друже, закохався?

– Закохався, – зітхнув Попільний.

– І хто ж вона, тая чарівниця?

– Софія Давидівна Льохвицька.

Тихон ледь не вдавився шматком того м'яса, котре старанно прожовував без поспіху, і витріщився на Попільного зі щирим враженням.

Софія Льохвицька!

Господи, Софія Льохвицька!

Кого не запитай у Кременчуці, то кожен одразу скаже, що ця панянка з вельможного польського роду є спадкоємицею неймовірних статків. Батько її, банкір і фабрикант, барон Давид Льохвицький загинув на одній зі станцій під Києвом, коли його власний потяг зіштовхнувся з іншим. Трапилося це три роки тому, і всі ці три роки його донька володіє великим статком, закладеним ще її дідом, до котрого доданий великий банк, з філіями і за кордоном, а ще десятки цукрових та кондитерських заводів і фабрик. Це про неї Дем'ян Куций мовив пошепки й з потайним жалем. Тихон пам'ятав, як колись проходився з Дем'яном вулицею неподалік Дніпра і як вразив його триповерховий будинок з білого мармуру, котрий виднівся за високою, з чорного кутого заліза огорожею. Саме про такого красеня марив він у своїх мріях, бачив його, жадав, як чоловік іноді жадає жінку. Й одразу ж запитав Куцого, кому належне це диво з мармуру та різнокольорового скла.

Куций вищирився щербатим ротом.

– Е, брате, така краса не про нас, це володіння покійного пана Льохвицького, а нині воно належне, як ти сам здогадався, його чарівній донечці.

Тихон аж засвистів тоді.

– Що, тій самій?

Куций поморщив хитрувате лице.

– Тій самій!

І ось виявляється, що найжаданіша в місті наречена, та, що відхиляла пропозиції найкращих і найзаможніших женихів, навіть тих, що приїздили свататися з інших міст і мали статки, більші від її власних... вона погодилася стати дружиною оцього простуватого й недалекого Попільного, котрий навіть вродю особливою не вирізнявся. Тихон із хвилину мовчки дивився на нього, лупаючи вражено очима, бо було від чого втратити мову, і раптом зачув насмішкуватий голос Марусі, що мовчала до цього.

– Схоже, Сашо, ти неймовірно вразив нашого односельця.

Попільний усміхнувся до Тихона.

– То ти справді вражений?

– Ще й як! Вона ж...

– Неймовірно заможна, так? – знову всміхнувся Попільний, і щасливий вираз його лица чомусь зробився для Тихона неприємним. – Повір мені, друже, незважаючи на всю свою заможність, Соня дуже проста й сердечна, і для неї в стосунках з людьми зовсім не має значення, чи ти володар великого статку, чи ж така біднота, як оце ми з Марусею. Для моєї Соні головне, аби людина була людиною, у повному значенні цього слова.

Тихон поглянув на нього недовірливо.

– Чи ж правду ти говориш? У неї такий розкішний дім за кутою огорожею біля Дніпра... Невже ж вона така проста?

– Проста, як сільська дівчина!

Тихон тільки головою похитав.

– Неможливо в таке повірити. Отака заможна й така проста. А я чув про неї такі розповіді, що занадто погордлива вона, вередує женихами...

– Чутки не завжди бувають правдивими.

– І як же ти познайомився з цим дивом?

Попільний відпив декілька ковтків червоного вина.

– Як познайомився? – перепитав він повільно, і на лиці його простуватому з’явився якийсь особливий вираз, котрий дивним чином перетворив його майже на красеня. – Та нічого насправді особливого у нашім знайомстві немає. Ти, певно, і не знаєш, але після того, як ми з Марусею виїхали до міста, то я деякий час працював на складах нашого далекого родича, а потім мені до голови заскочила думка, що було би гарно зайнятися власною справою. Родичі обіцялися допомогти. І я намислив відкрити крамничку, а ця справа вимагала кредиту, тому я й вирушив до банку Льохвицьких. Але там мені відмовилися надати кредит. Довелося йти геть з пустими руками, та один знайомий порадив мені піти просто до самої Софії Давидівни, що вона, мовляв, така вже добра, що не відмовить мені в допомозі. Зізнатися тобі чесно, то йти мені до неї не надто кортіло. Це виглядало би так, наче я, отакий собі здоровий бугайло, та пішов просити до неї милостиню, подаяння. Такі гордощі в мені повсталися! Та турбота про Марусю, думки про її майбутнє геть переломили в мені ті недоречні гордощі.

Зібрався я з духом та й пішов до будинку того казкового біля Дніпра. Ішов, і чи повіриш ти мені, Тихоне, – ноги в мене тремтіли від страху. Гадав, що й на поріг мене не пустять, а воно на диво навіть до кабінету провели, попросили почекати, а за якихось п’ять хвилин увійшла вона. Невимовно, просто казково чарівна, із сяючими блакитними очима, у котрих було стільки просто неймовірного світла... Я як побачив очі ті, погляд їх ясний, так і зацікавився. Вона ж привіталася й дивиться на мене запитально, і цікавиться, що ж мені потрібно, а я ледь зміг вичавити із себе куценьке привітання й почав щось белькотіти про отой кредит, а вона дивиться на мене вже якимось пильно, аж слова у мене геть скінчилися. Зрештою, став я, як отой телепень, тільки вирячився на неї та очей відвести не можу. А вона так м’яко усміхнулася й запросила мене випити з нею кави. Отак усе й почалося. Я отримав кредит, а разом з ним і серце однієї з найзаможніших наречених імперії. Та як на сповіді тобі скажу, що не за статками її я гнався, покохав би Соню й тоді, коли була б вона найбільшій з кременчужанок. І те, що народилося між нами, я інакше, ніж диво, і не сприймаю. Господи, Тихоне, та побіля неї такі ж залицяльники кружлялися, що куди там мені...

Маруся раптом роздратовано гмикнула.

– Сашо, ти знову себе принижуєш!

Попільний зиркнув на сестру.

– А то що, я сказав неправду?

– Неправду. Ти гарний!

– Можливо, лише для тебе.

Маруся глянула на брата хитрим оком.

– Для Соні теж.

Тихон, з подивом помічаючи, як починає червоніти Попільний, зрозумів, що всі ці розповіді йому геть не подобаються, тому й запитав, можливо, різкувато:

– А що ж ти робиш тут, маючи в наречених одну з найбагатших наречених імперії?

Попільний поморщився.

– Та все ті гордощі, усе вони провинні. Пекло мені, розумієш, неможливо пекло те, що я оце, такий злидень нещасний, і маю свататися до неї, такої багатійки. Хоч і казала вона, що для неї то не має геть ніякого значення, але для мене все воно значення мало, ще й велике. Не було в мене через те спокою, й таки вирішив, що ми не одружимося, допоки в мене не буде хоч якогось там куценького статку. Та й Марусі потрібне придане, а я не така вже людина, аби брати його в багатій дружини. Ні, не мав би я собі спокою, тому й почав шукати, як би то його грошенят швидко й багато заробити, піднятися хоч трішки до рівня Соні, і підказали мені податися сюди, а раптом поталанить.

Тихон змусив себе всміхнутися.

– І поталанило.

Попільний вдоволено розсміявся.

– Поталанило, друже, ще й як поталанило. Скільки того ми золота віднайшли, що й самі не очікували...

Маруся нахмурила чоло.

– Сашо, чи не занадто ти відвертий перед чужою людиною? Навіщо трезвонити всім?

Та Попільний тільки рукою махнув.

– Облиш, Марусенько, хіба ж Тихон нам чужий? Він же наш, заруддівський, і чого я маю боятися? До того ж за два дні ми будемо вже в Красноярську, там Сонін банк знаходиться. Позбудемося нарешті страхів.

Маруся промовчала, тільки позиркнула недовірливо на Тихона, і по очах її той зрозумів, що

не довіряє вона йому, не вірить у його порядність, для неї він не такий, яким уявляє його її брат. Тому, посидівши з ними ще якусь хвилину, він послався на термінову справу й гайнув геть, аби хоч трішки прийти до тями та обдумати, що йому робити далі.

2

Тієї ночі Тихону зовсім не було сну.

Те щастя, котре впалося на простувату голову Попільного, не могло ніяк полишити його в спокої, відібравши той спокій на весь залишок дня та майже всю довгу сибірську ніч. Попільні мали їхати завтра ранком, і він розумів, що просто не вибачить собі, коли вони поїдуть без нього. Чи доля, а чи, може, ще яка сила подарували йому цю зустріч, і він вірив, що випадковою вона не була. Ні, вона була мов відповідь на його те жагуче бажання нарешті розбагатіти, зробитися заможним, і не просто заможним, а справжнім багатієм. І з самих глибин його серця та ества почала виповзатися темною змією думка про те, що єдина можливість для нього наразі доскочити своєї мрії – то вбити Попільного, і його сестру також. І нехай одразу він мислив об тім, що зможе закохати в себе ту норавливу Марусю, а потім уже, її чоловіком, заволодіти тим золотом, котрим би поділився з нею брат, але тепер, почувши про панну Ляховицьку, він геть перемінив плани. Навіщо ж йому доводитися половиною, коли він може отримати все, та ще й таку заможну наречену на додачу? Ні, Маруся його тепер уже геть не цікавила, Попільний, сам того не відаючи, повернув його долю в інший напрямок. Треба тільки позбутися і його, і сестриці, і все. Забрати золото й податися до Кременчука.

Напружена робота мислення не минула для Тихона даремно, і він уже знав, що, повернувшись до рідних країв, зробиться ледь не побратимом Попільного, і саме він принесе його нареченій сумну звістку про смерть коханого. О, він буде й сам вбитий нещадно горем, навіть пустить сльозинку за такими молодими життями Олександра та чарівної Марусеньки, він стане другом по нещастю для панни Ляховицької, сумуючим товаришем Попільного... А з часом... З часом почне невимушено з нею спілкуватися, якомога частіше потрапляти на очі, і не сумнівався зовсім у тім, що зможе заповнити серце чарівної панни Софії. Зрештою, закохалася ж вона в того клятого Попільного, більше схожого на ведмедя, то чому ж не зможе покохати його? Хіба ж він гірший чим від того Сашка? Та нітрішки. Відтоді, як почав подобатися дівчатам і сам цікавитися ними, зрозумів якось швидко та легко – він, Тихон Мазуревич, красень, такий красень, котрий одразу полишає спокою дівочі серця. А чим відрізнялася незнайома поки ота панна Софія від дівчат у Зарудді чи жіночок у Кременчуці? Та аж нічим, коли змогла закохатися в отого телепня Сашка. Ні, Тихон був твердо переконаний у тому, що Ляховицька закохається в нього, і про те аж ніяк не хвилювався.

Непокоїло інше.

Попільні!

Як, як убити їх за два дні до Красноярська? Треба було ще намислити, як саме це зробити... Зброї у нього не було, отрути, теж, на жаль, не малося. То що ж полишалося? Ніж, придбати котрий так легко.

Потягнувшись, Тихон підійшов до вікна, визирнув через брудні скельця в темну, непривітну сибірську ніч і зрозумів, що позбавить їх життя, зарізавши. Буде, щоправда, забагато крови, та то вже дрібниці.

Намисливши оце так, Тихон знову потягнувся, усміхнувся в темну ніч і почвалав спати. Заспокоений.

На другий день він вирушив з готелю разом із Попільними.

Сашко, зачувши про його намір теж рухатися в напрямку рідних країв, зрадів і одразу ж запропонував їхати разом з ними, чого Тихону й було потрібно. Він приховував вдоволенний усміх, але таки наштотхнувся на недовірливий, навіть підозрілий погляд Марусі. Клята дівка, вона незрозуміло як винюхувала те, що він ото так старанно намислював ледь не цілу ніч. Ні, вона, звісно ж, не могла ніяк знати, які саме задуми він мав, не могла знати того, що сиру могилу виривав він ім у думках своїх, але оте її недовірко-підозріле ставлення до нього, воно все ж напружувало його. Треба було скоріше з усім цим покінчувати, допоки синьоока відьма не встигла нацькувати на нього Попільного. Поки той ще вухами ляскав, та хто ж його знає, як там справа далі обернеться.

Попільні вирушали на невеличкому візку, котрий винайняли в Красноярську, і Тихон, як тільки побачив той візок, одразу ж зрозумів, зіщуливши чорні – вони в нього від матері – очі, як йому діяти.

Попільний гостинно запросив його до того візка, укритого зверху шматком темного полотна, і Тихон удав, що зовсім не почув тихого голосу Марусі, котрим вона зашипіла на брата, відтягнувши від візка.

– Сашо, та чи ти глузд геть утратив? Навіщо ти запросив його їхати з нами, коли в нас цілий лантух золота лежить у візку?

Попільний зітхнув.

– То й що?

– А як поцупить?

– Не поцупить! Це – земляк.

– А я б не була в нім такою впевненою.

Попільний знову зітхнув.

– Послухай, сестро, і за що тільки ти його так не любиш?

Маруся голосно гмикнула.

– За що не люблю? А за що ж його любити? Ти бачив його очі? Та в них же немає нічого людського.

– Люба, ти вигадуєш.

– Ні, я все...

– Усе, Марусю, досить, – підняв руку Попільний. – Я пам'ятаю Тихона ще з дитинства, у нього мати дуже порядна людина, і я не сумніваюсь у тім, що й дітей своїх вона виховала теж порядними. А тепер ходімо, нам не варто затримуватися, якщо ти хочеш заночувати в якомусь помешканні, а не посеред лісу, на втіху тутешнім вовкам.

Маруся нічого більше не сказала, тільки кинула на Тихона черговий ворожий погляд і мовчки полізла до візка. Надулася, як сичиха, відвернула від Тихона свою норовливу пику й весь час, поки їхали, навіть і словом не озвалася. А ось Попільний, мов намагаючись загладити провину за поведінку сестри, белькотів майже без упину, розповідаючи Тихону про якогось там Тимка Бережного, котрий всилено залицявся до Марусі й котрому сам Сашко геть не довірявся, бажаючи віддати сестру в надійніші руки, і через це між ними час від часу виникали справжні сварки. Маруся втямушила собі в голову, що закохалася в того Бережного й без нього щастя геть не зможе мати. Тихон слухав ті всі розповіді абияк, через п'яте на десяте, оживаючи тільки тоді, коли повільна мова Попільного звертала до розповідей про Ляхвицьку. А про неї закоханий Попільний, схоже, був ладен теревенити годинами, до нескінченності.

– Ти, Тихоне, не уявляєш собі, наскільки моя Сонечка добра душа. Вона ж оті статки успадковані тримає не тільки для себе, як інші багатії. О, як би ж ти тільки знав, які в неї задуми. Скоро за її кошти почнеться будівництво нового притулку для дітей, а тоді ще й лікарні для бідних. А зараз вона опікає притулок дитячий, пожертви вносить на храми та монастирі, нікого добротою своєю янгольською не забуває...

Тихон тільки мовчки слухався отих розповідей захоплених Попільного, відчуваючи, як від

злості ледь не скаженіти починає. Та вона, та Ляхвицька, схоже, була зовсім не при розумі, бо це ж треба було такі неймовірні гроші витратити на якийсь там збрід. Так і до злидарства можна дійти й не помітити.

А Попільний продовжував:

– А вже бабуса яка в неї чудова. Польська шляхтянка за походженням, Барбара Казимирівна. Щира католичка, котра, щоправда, і до православного храму може спокійно піти. Та й Соні, котра мамою хрещена в православ'я, ніколи не забороняла вірувати...

Про бабусю ту польку Тихон уже майже й не слухався, замислившись про своє, про те, як заживе він, коли дорветься що до золота Попільних, а що головне – до статків панни Ляхвицької. Спершу, як тільки з'являться в нього грошенята, то він гарно, розкішно вбереться, позбудеться нарешті ланців тих брудних, котрі змушений був носити своє минуле життя, потім винайме собі прислужника та придбає пристойний екіпаж, а вже краще автомобіль...

Мрії, мрії...

Давні, солодко-болісні мрії про те, яким буде його життя! Тихон відчував наближення їх здійснення й починав тремтіти щоразу, коли думав про те, що вони, його мрії, лежать зовсім поряд, десь у візку, сховані в лантух. Вони такі близькі... варто лише руку простягнути... Щоправда, ось цього поки робити не можна було, треба почекати.

А ось чекати він уміє.

Незважаючи на те, що Попільний гнав коня, намагаючись дістатися до містечка засвітла, їм усе ж довелося зупинитися на галявинці поряд невеличкого ліска. Стрімко темніло, а коняка раптом зашкултьгала... Тихон тільки вислуховував мовчки бідкання Попільного, приховуючи вдовolenня. Ще під ранок заскочила йому думка, що Попільних краще вбивати десь посеред безлюддя, де буде менше свідків, а щоби не встигли доїхати, дорогою треба загнати коняці в ногу якусь дружку, спромігшись зробити це непомітно, коли зупиняться на короткий перепочинок.

Маруся ж від такої вимушеної зупинки почала нервувати так, що в неї дрібно тремтіли руки.

– Мені тут зовсім не подобається, – примхливим голосочком промовила вона, покосувавши синім оком на лісок, посеред котрого вже починала згущуватися тінями темрява.

Попільний спохмурнів.

– І чому це тобі тут не подобається? Як на мене, це досить гарне місце, ти тільки поглянь, яка чудова галявина.

Маруся поморщила рум'яне личко.

– Мені тут боязко.

– Боязко? Поряд двох чоловіків?

– А ще в мене погане передчуття, – ледь не крізь стиснуті зуби мовила Маруся й, кинувши неприязний погляд на Тихона, пішла до воза, з котрого почала діставати сковорідку та харчі. Насмажили вони яець із салом, повечеряли, і Тихон, незважаючи на те що мав скоїти злочин, обірвати життя цих двох, що сиділи зараз поряд нього біля вогнища, ів залюбки. Ні нервування якогось, ні напруження він не відчував, мов збирався не людей життя полишити, а звіряток якихось. Спокійний, навіть вдоволений, кидав він короткі погляди на воза, туди, де причаїлося його омріяне щастя. А ще одне чекало на нього десь далеко, у Кременчуці, щастя з казковим посагом.

Маруся всипала до казанка з водою декілька дрібок кави, і Попільний поглянув на неї з подивом.

– Ти що, теж збираєшся пити каву?

– Так.

– Навіщо? Ми ж з Тихоном будемо чергувати по черзі.

– То й що? – нахмурилася Маруся. – Невже ти думаєш, що я зможу поснути в цім жахливім місці? Та мене нудить лише від думки про те, що я зможу стулити повіки й поснути спокійно.

Вона ниділася ще хвилин зо десять, потерпаючи від того страху, котрий сама собі намислила, і Тихон майже не чув її слів, гадав, коли краще зробити те, що він планував, і після розмірковувань вирішив дочекатися, коли вони поснуть. Тому й викликався чатувати першим. Сидів біля вогнища, дослухаючись до рівного дихання Попільного й такого неспокійного Марусі. Він знав, що вона ще не спить, але не сумнівався у тім, що, незважаючи на каву та всі її завіряння не поснути, вона все ж таки посне. Так і трапилося – через деякий час вона почала дихати рівніше й за хвилину поснула.

Тихон повільно звівся на рівні ноги.

Дослухався до нічної тиші, мов очікував на появу якоїсь невідомої перешкоди, але ліс був тихим, була тихою й галявина, тільки десь далеко чулося глухувате вовче завивання.

Тихон, зачувши ті хрипкі звуки, тільки усміхнувся про себе. За цей рік, що перебував він у цих диких краях, навчився вовків не боятися зовсім. У цю ніч, над котрою поважно та велично висяювався місяць у повні, вовче волення видавалося якимось особливим. Вони, ті хижі тварюки, жадали крові, і він теж зараз, як той вовк, мав пролити кров.

Рухаючись повільно, але впевнено, Тихон віднайшов у торбах своїх гострого, довгого ножа, подумавши про те, що в Попільних, певно, була зброя, про котру йому й не сказали, та шукати її не хотів. Обійдеться й ножем. Рушив до того місця, де лежав Олександр. Постояв трішки, збираючись на силі. Ні, хвилювання, ні жалю, ані тим паче страху він зараз не відчував, хоча вбивати вбивав уперше... та колись же треба все робити вперше. Незрозуміла ж то річ – людське серце та ще душа, глибини такі вони приховують, що й сам ти інколи не зможеш втямити до кінця, темноти які там чаються. Ніколи в житті до цього в Тихона не було думок про вбивство, аж ні, вплигло це бажання з потаємних глибин серця, і він прийняв його, прийняв спокійно та як таке, що належне, що міг він зробити. У когось це бажання, можливо, викликало б жах, та не в нього.

Попільний спав на спині, ледь чутно хропів і посвистував. Тихон вирішив вдарити його в серце... Жовтувате світло вогнища, та ще те холодне сріблясте, що лилося від місяця в повні, давало змогу йому добре бачити лице односельця. Якусь хвилину він дивився на те лице, котре видавалося надзвичайно блідим, а потім стрімко нахилився й ударив Попільного в груди ножем. Той захрипів, дихання його поважчало, він розплющив очі, і Тихон чекав крику, але Попільний так і не крикнув, застиг нерухомо – смерть умить обірвала його ще молоде життя.

Неподалік, мов щось відчувши, заворушилася Маруся.

– Сашо, що трапилося? Вовки?

Її сонливий голос привернув увагу Тихона. Він позиркнув у її бік і побачив, що вона підіймається на місці, обіпершись на лікті, вдивляється пильно туди, де лежить брат. Деякий час стояла задушлива й трішки мов оглушлива тиша, Маруся мовчки дивилася і на брата, і на самого Тихона, мов не могла дотямити того, що бачили її очі, можливо, вважаючи за видиво зі сну.

– Сашо, Сашо? – пролунав її невпевнений тоненький голосочок.

Попільний уже ніяк не міг відповістися.

І ось тоді Маруся закричала. Страшно, пронизливо й надривно закричала, криком тим наполохавши благодатну ту місячну ніч. Потім, не обриваючи крику, підхопилася на ноги, кинулася до брата й стала його термосити.

– Сашо, Сашуню, любий! Прокинься, чуєш?

Вона викрикувала ці слова, мов не помічаючи крові, що заливала світлу сорочку Попільного. Тихон стояв мовчки, вдивляючись у її беззахисну спину й розуміючи, що має гарну нагоду вдарити зараз і покінчити тим справу. Але він чомусь не поспішав. Можливо, і тому, що бажав, аби смерть Марусі не була такою легкою, як смерть її брата. Ні, ця клята відьма має постраждати перед останнім подихом за все те, що зробила для нього поганого.

Маруся обернула до нього пополотніле лице.

– Убивця! Клятий убивця!

Тихон зіщулився.

– Закрий рота!

Маруся вся затрусилася.

– На каторгу за це поженуть! Зогниеш геть, іроде!

– Справді? – усміхнувся Тихон. – І хто ж на мене донесе? Чи не ти? Ти впевнена?

Він тихо, неголосно все це сказав, та така погроза в голосі тім його залунала, що Маруся зрозуміла все одразу, не дотямивши того раніш... У голосі Тихона чувся вирок для неї.

Невблаганний вирок смерті.

І Маруся, знову закричавши, почала повільно задкувати від нього, широко розкривши очі. Кинула було погляд на візка, у якому, певно, була зброя, котру Попільний за своєю безшабашністю не витягнув до вогнища, та візок знаходився за спиною Тихона... Мить, і вона, обернувшись, гайнула геть у ліс.

Тихон вилаявся й кинувся слідкома.

Страх смерті застилав Марусі свідомість, але вона все ж мала розуму дотямити того, що криком зробить ще гірше. Вона стихла, тільки важко дихала й вперто бігла вперед, байдуже куди, аби тільки подалі від того нелюда з ножем у руках, котрий убив її брата. Горе й біль від втрати Саші змішувалися зі злістю на нього, що був він таким сліпим і не бажав довіритися її словам. А вона ж відчула, як тільки побачила того Мазуревича, побачила й відчула в дивний спосіб, що добра від людини тієї очікувати не варто. Сама не знала, звідки вона в неї вишукалася, та впевненість, що ця людина принесе їм велике зло. Можливо, справа була в його тих чорних очіцях, у котрих було щось таке, що мов промовляло без слів – то очі вбивці.

Місяць насмішкуватим сріблястим оком слідкував за нею з-за верхівок ріденьких сосен, коли бігла вона геть у темну та осоружну чужу ніч. Сили вже почали полишати її, вона відчувала, що довго бігти не зможе, ще декілька хвилин – і просто впаде. Але падати не хотілося, Господи, як же не хотілося падати й помирати, помирати такою молодою, не проживши ще й двадцяти років. Помирати тоді, коли тобі ще жити та жити, коли чекає на тебе десь кохана людина, сподіваючись, що ти скоро повернешся.

– Господи, спаси й збережи!

Слова молитви тихим шепотінням зривалися з її вуст, пересохлих від страху та швидкого бігу, але сил уже зовсім не полишалося. Відчуваючи, що ось-ось і вже впаде, Маруся притулилася спиною до товстого стовбура старої сосни й зачала. Ноги й легені пекло від того швидкого бігання, перехоплювало подих, і перед очима темніли кола, треба було б бігти далі, та сил не стало вже геть. Як жалкувала, що не слухався Саша її пересторог, не витягнув тієї рушниць, що лежала в лантусі поряд золота. Рушниця була в нього для захисту золота, а в іншому він покладався на удачу. А знав же, що краї тут геть небезпечні, та не боявся, казав, що ніхто на них не нападеться, вважатимуть не за золотошукачів, а за подружжя. Бо рідко ж траплялися жінки, котрі мандрували просторами Сибіру в пошуках скарбів. Це вона впросила Сашу.

Маруся затремтіла всім тілом.

Невже ж настане тут її остання хвилинка, невже на смерть напросилася?

Десь там, повільно, але впевнено, посеред темного нічного лісу йшов за нею вбивця, той, хто вбив її брата й готувався вбити й її.

Маруся тихо схлипнула.

– Господи, я ж не хочу помирати!

Та смерть уже підходила, вона чула його гарний, мов оксамитовий голос, що кликав її на ім'я і був уже близько. Тепер вона боялася вже бігти, відчайдушно хапаючись за життя й розуміючи – побіжить, він то вже й помітить, а так – є надія, що промине, не помітивши.

Неподалік тріснула гілочка, і Маруся помертвіла.

Через два дерева від неї зупинився Мазуревич.

Прислуховуючись і мов приношуючись до повітря, так, наче міг нанюхати її присутність, він постояв на невеличкій галявинці, видкий у холодному світлі непривітного місяця, а потім покликав гарним своїм, оксамитовим і чарівним голосом.

– Марусю, ти де?

Маруся притулилась до стовбура, спиною відчуваючи грубу кору й боячись навіть дихнути. Мазуревич постояв, помовчав деяку хвилину, потім знову гукнув, і цього разу голос його пролунав майже лагідно.

– Марусю, відгукнися! Я тебе не ображу!

Але вона гірко скривила лице й навіть не поворушилася.

Мазуревич уже не кликав її, тільки стояв нерухомо, дослухаючись до звуків ночі та лісу, а можливо, і винюхуючи її, як той вовчисько. Мов на згадку, десь почулося протяжливе вовче завивання, та Маруся, що завжди полотніла під час цих страшних звуків, зараз навіть не звернула на них уваги. На неї полював вовкулака страшніший, ніж ті, далекі й невидимі.

Тихон же, постоявши посеред тієї галявинки ще хвилин зо п'ять, нарешті зрушив з місця, і Маруся втиснулася в дерево з такою силою, що заболіла спина, з невтішною думкою похваливши себе за те, що одягнула коричневу сукню, а не щось світле. Мазуревич ще раз зупинився, обдаючи все ество Марусі холодом, а потім пішов десь геть, зникнувши з очей. Вона судомно захапала ротом повітря, із жадібністю втягуючи його в себе, уже не звертаючи уваги на біль у спині. Але далі йти чомусь не наважувалася, відчуваючи невиразну тривогу й той страх, що тепер полишиться з нею, здавалося, на все життя. Стояла так, відчуваючи, як заповнює серце невимовний відчай. Вона не знала зовсім того, чи виживе в цю ніч, чи не стане вона для нею останньою, і цей чужий ліс – чи не зробиться він для неї холодною, сирою могилою? Похитавши головою, Маруся зіщулилася від внутрішнього холоду, повернула голову вправо й застигла, забувши навіть і закричати. Страх крижаним холодом пройшовся тілом.

Перед нею стояв Мазуревич.

Ця його поява перед нею була настільки стрімкою та несподіваною, що Маруся не встигла й злякатися. То потім страх почав сковувати тіло холодом, але вона більше не кричала, тільки безпорадно дивилася на нього, мовчки, мов заціпило їй, а потім він насмішкувато промовив:

– Гадала від мене втекти, га, Марусю?

Вона обпекла його ненависним поглядом.

– Навіщо ви вбили Сашу?

Мазуревич гмикнув.

– А ти не здогадуєшся?

– Вам потрібне було наше золото?

– Ти дуже здогадлива!

Маруся важко задихала.

– Але ж я так, задарма, свого життя не віддам...

– О, у тім я навіть і не сумнівався, – вдоволено розсміявся Тихон. – Ти знаєш, люба, ви з братом трішки неправильно народилися – ти мала бути чоловіком!

Вродливе лице Марусі покривилося.

– Я вас ненавиджу! – прошипіла вона прямо в лице Тихона, і далі...

Далі почалося для неї найжахливіше. Останні хвилини життя на цьому світі... Пекло, справжнє пекло, у потайну сутність котрого вона зазирнула вже зараз, ще за життя. Тишу байдужого нічного лісу знову розірвав її крик, коли Тихон ухопив її в обійми міцними руками, загрубілими від важкої праці та року тримання сокири з лопатою. Вона намагалася вирватися, билася та кусалася, божеволіючи від страху та гострого небажання і вмирати, і даватися в його руки. Ні, не для того ж вона була народжена, аби її життя міг обірвати ось так безглуздо якийсь негідник.

– Відпустіть мене!

– Навіть не сподівайся на те! – спокійно відгукнувся Тихон і кинув Марусю на землю.

Вона одразу ж спробувала зіскочити на рівні ноги, але не встигла. Важке чоловіче тіло навалилося на неї з такою силою та грубістю, що потемніло в очах і заболіло все тіло. Але Маруся ще не була готовою здатися, останній у житті страх надав їй несподівано таких нелюдських сил, що вона змогла відбитися від Мазуревича й поповзла геть. Та недалеко ж... уже за якусь хвилину ті ненависні сильні руки знову вхопили її, почувся тріск тканини, котру розривають, – Мазуревич шматував її сукню.

– Ні! – загарчала Маруся.

Вона билася відчайдушно та хоробро, і ненависть та небажання померати надавали їй і справді нелюдських сил. Та все ж таки вона була жінкою, і Тихон згвалтував її. Згвалтував грубо та жорстоко, не звертаючи уваги на крики її пронизливі, виміщаючи все те зло, котре накопичилося в нім до неї.

Маруся вже почала хрипіти від крику.

– Убивця клятий, убивця! Ненавиджу!

Тихон ударив її в лице.

– Заткни рота!

Маруся зіщулила свої сині очі.

– Колись, колись прийде час, і ти за все заплатишся. Запам'ятай, Бог таки є на цьому світі, і ти отримаєш заслужене. Неодмінно отримаєш!

Тихон зареготів.

– А ти мене Богом не лякай! Не боюсь я нікого – ні Бога твого, ні нечистого. Для мене єдиний є Бог – це гроші. Тому божеству я ладен вклонятися все своє довге життя.

– Нелюдь!

– Ну, це вже хто ким вродився! – усміхнувся Мазуревич і нахилився до Марусі. Сили, аби опиратись, у неї вже не полишилося. Принижена, розбита та розтоптана, вона тільки того й могла, що поглянула на нього сповненими ненависті очима й витиснула крізь зуби:

– Та будь же ти проклятий! Нехай буде проклятим і все життя твоє й роду твого поганого! Проклинаю тебе своєю неповинною кров'ю, котру ти збираєшся пролити, вовкулако!

Лице Тихона зробилося суворим.

– Заткнися!

Маруся вся напружилася.

– Проклинаю тебе!

– Відьмо, подохни ж!

Мить – і гострий, довгий ніж, на котрому не встигла ще просохнути кров її брата, ніж той ударив Марусю у груди. Вона скрикнула, застогнала від пекучого болю, але Тихон, занадто на неї злий, продовжував ударяти знову й знову, а Маруся не помирала одразу, як Попільний, вона виявилася живучішою. Й останніми словами гарної, синьоокої Марусі Попільної на цьому світі були прокльони:

– Проклинаю тебе, убивце, і весь твій рід!

– Бабуню, Саша повертається!

Сивокоса, дорідна пані Барбара Казимирівна Малевич-Льохвицька солодко дрімала в бібліотеці після смачного та ситного обіду, тихенько примостившись на зручній канапці, і споглядала уві сні своє далеке, але таке бурхливе минуле, коли у двері заскочила Соня й почала щосили термосити її розслаблене, розлінене панське тіло.

Пані Барбара наполохано закліпала очима.

– Га? Що там? Де?

Соня тицьнула їй під носа якийсь папірець.

– Саша, Саша повертається, бабунечко! Вони з Марусею відшукали таки золото й тепер повертаються!

Пані Барбара перехрестилася двома пальцями, на куций католицький лад, і поцілувала свої пальці.

– Слава ж тобі, Пресвята Діво! А як же ти налякала мене, Соню! Я вже було подумала, що то Дніпро розливається і нам потрібно тікати. Навіщо ж так верещати, дитино?

Соня сіла поряд бабусі.

– Бабуню, яка ж ти нудна! У мене така радість, я ж на Сашу більш як півроку чекаю, так за нього боюся, ночей не досипаю від страху та тривоги, як він там, у тім далекім краю дикім, а ти все розливання Дніпра боїшся.

Пані Барбара взяла онуку за руку.

– Вибач, мене, любонько. Але ж ти знаєш мій страх перед цією річкою, вона така могутня. А ми живемо так близько, і скільки я сварок витримала з Давидом за це будівництво, а він ніколи мене не слухав. – Вона похитала головою. – То що ти там щебетала за Сашу?

Соня притулилася до бабусі, як любила завжди, і щасливо зітхнула.

– Він повертається, бабуню, чуєш? Пише, що випадково, завдяки Марусі, віднайшли вони

золоті поклади та коштовності й тепер уже повертаються. – Соня заплескала у вузенькі, випещені долоньки. – Господи, бабуню, я ж таки нарешті дочекаюся його. Господь таки дослухався моїх молитов, аби віднайшов він того клятого золота й повернувся. Ти ж знаєш, що геть не потрібно воно мені від нього, але він... Щоправда, його теж можна зрозуміти, скільки бруду на нього виливається, що біднота, а зміг посватати таку багатійку, як я...

Пані Барбара зітхнула.

– Що вдієш, серденьку? Люди є люди, і ти ніколи не зможеш позбутися їхньої уваги до себе.

Соня покривила гарненьке личко.

– А позбутися хотілося б!

Пані Барбара тільки всміхнулася й кинула на онуку ніжний, люблячий погляд. Іноді дуже дивувала та річ, що в таких людей, як її син і невістка, могло народитися подібне дитя. Покійниця Тетяна походила з дуже заможного роду, батько в неї був купцем, щоправда, родовитості в Ляшенка було до розпачу мало – був він із дворових одного заможного пана, котрий навчив його писемності. Та це геть не заважало Тетяні мати таку пихатість, що вона – польська шляхтянка Барбара, у дівоцтві Малевич, – зроду такої не мала. Син же її Давид теж простотою не вирізнявся, удавшись норовом у пихатих Льохвицьких. Йі оце в таких батьків спромоглося вродитися диво – Софія. Чуйна, добросерда та надзвичайно простенька дитина, вона ніколи не гордувала ані прислужниками у домі, ані смердючими, брудними жебраками побіля церкви. Тетяна просто полотніла, бачачи своє охайне, чистеньке єдине дитятко біля зграї обірванців, котрим та могла й рученята свої у замурзані, чорні пазури давати. Соню й лаяли, хоч і лагідно, а все ж лаяли, забороняючи навіть наблизитися до жебрацького товариства, але все марно. Соня плакала, ображалася, щиро не розуміючи, чому матінка люба не дозволяє їй допомагати нещасним. І знову, і знову її маленькі рученята простягали знедоленим милостиню, не трималися й починали гладити нечесані, бруднючі голови з материнською, не дитячою ласкою. Тетяна тільки зубами скреготіла, але переломити такої вдачі свого єдиного дитяти вже не могла.

Коли Соні виповнилося десять, Тетяна померла, народжуючи другу дитину – довгоочікуваного сина. Через годину за нею померло й новонароджене дитя. Барбара до цього мешкала у Варшаві, але син умовив її переїхати до цього будинку на березі Дніпра назавжди, а не жити наїздами, як раніше, при Тетяні. Вона мала допомогти йому виховати Соню, бо сам він часто був відсутній і бажав, щоби поряд доньки знаходилася рідна жінка, а не армія чужих няньок і гувернанток. Через тиждень поряд онуки пані Барбара зрозуміла, що ніякого виховання не знадобиться. Її онука виявилася надзвичайно, не за роками розумною дитиною, котра не потребувала виховання. І своєї любові до бідноти вона геть не втратила, отримала деяку свободу без матері, і тепер уся жебрацька братія,

що розтаборилася попід огорожею Успенського собору, ледь не ніжки цілувала своїй улюбленій панночці.

Можливо, через Соніну любов до бідноти пані Барбару й не здивувало те, що в житті її онуки з'явився Олександр Попільний. Загалом їй хлопець сподобався, вона вважала себе за таку людину, котра вже порядно прожила на цьому світі й чого-чого, а вміння взривати в людях їхню справжню сутність, усе ж таки набула. Той Олександр був людиною спокійною, виваженою і доброзичливою, вона відчувала в нім добре серце, але головним було те, що він кохав Соню, по-справжньому кохав, це ж уже пані добре бачила... А те, що мав він за душею якісь там жалюгідні мідяки, – то ж пусте. У Соні вистачить грошей не на одну родину, до чого ж їй статки чоловіка? Та Олександр тільки додав собі прихильності старої пані, поїхавши до Сибіру. Тепер вона знала, що могла померти спокійно, полишаючи Соню в надійних, люблячих руках людини, для котрої її онука – це все.

Соня обернула до неї своє личко.

– Бабуню, а ти знаєш, я більше не буду вірити в сни.

– І чому ж це, любонько? – здивувалася пані Барбара.

– Бо вони брешуть!

– Справді? А чому ж?

Соня зіщулилася, знизала плечима.

– Сон мені нещодавно наснився негарний за Сашу, – замислено промовила вона, поглянувши на вікно. – Уявляєш, так усе наснилося, буцімто й насправді було. Сниться, наче велика річка, а в ній золото. Саша з Марусею виймають те золото, його багато... А потім з'являється незнайомець... Я не бачу його лиця, але знаю, що він несе в собі зло... І він, той незнайомець, вириває могилу й заштовхує туди живцем Сашу з Марусею.

Пані Барбара знову захрестилася на католицький лад.

– Свята Діво, дитино! Який жах тобі наснився!

Соня звела на неї незрозумілий погляд своїх великих блакитних очей, у самій глибині котрих плескався страх.

– Але ж він неправдивий? Справді, бабуню?

Пані Барбара обійняла її.

– Справді, моя дитино. Ось побачиш, що не встигнеш отямитися, як той твій балакучий Саша постане на порозі нашому з тим своїм дитячим усміхом.

Соня всміхнулася.

– Його дитячий усміх... Знала б ти, бабуню, як люблю я його оту усмішку. Вона ж особлива.

– Особлива.

Трішки згодом Соня стояла біля вікна своєї кімнати й згадувала Сашу. Лагідний погляд його блакитних очей, від котрого робилося так тепло біля серця, його усміх той особливий, котрий вона так любила... Спостерігаючи, як вітер ганяє хвилі Дніпром, вона згадала їхню першу зустріч, коли він прийшов проситися за кредит, а вона тільки приїхала з притулку, де померла від вродженої хвороби її улюблениця – теж Софія, маленьке, світле дівча. Сліз у неї чомусь не було, туга за тим малим дитям уперто не бажала виливатися слізьми, полишаючись усередині й розриваючи їй серце. Хотілося зачинитися й полишитися наодинці з тим болем, але їй сказали, що прийшов якийсь чоловік у справах. Першим бажанням Соні було наказати сповістити йому, що вона нікого не приймає, та щось – Соня навіть не могла зрозуміти, що то було, – змусило її піти до того відвідувача. Увійшла, гадаючи побачити поважного пана, але здивувалася, побачивши досить молодого чоловіка, котрий поглянув так... Соня відчула від погляду того, що крижана брила горя почала танути в ній. Вона сама не розуміла, чому запросила його тоді на каву, просто раптом збагнула, що не хоче, аби він так швидко йшов, аби зникав з її життя, щоб очі ті блакитні не дивилися вже на неї. Поряд нього вона відчувала, як зникає її біль, а серцю робиться так уже тепло, тепло особливим, ще ніколи не знаним нею теплом.

Соня повільно усміхнулася.

Відтоді, як дійшла вона шлюбного віку, так і посипалися залицяльники. Мамо рідна, яких же посеред них тільки не було. Вона, спадкоємиця великого батьківського статку, була чи не медом вимазана для багатьох чоловіків. І яких їх не було лише – і красені такі, що наче пензлями витончених художників були виписані їхні лиця, і такі собі, сини середньої вроди заможного люду, траплялися й такі, що вік мали поважний, а ще вважали себе за женихів... Та жоден з них, як не намагалися вони, не зміг зачепити її серця, а Саша зачепив його одним лише поглядом... А вона не одразу й зрозуміла, що почало коїтися з нею, не одразу дотямила, що закохалася. І це почуття... Воно було таким чистим і високим для неї, та що там казати, вони й поцілувалися вперше лише за місяць знайомства, хоча добра подруга й скаржилася на свого залицяльника, котрий поліз із цілуваннями чи не в перший день знайомства. Саша ж був не таким, і їй навіть видавалося, що йому й доторкнутися до неї боязко... А його ставлення, воно було таким люблячим та ледь не благоговійним, що вона відчувала, як розквітає, почувала себе квіткою... Вона була щасливою із Сашею зараз і не сумнівалася, що буде не менш щасливою все життя, коли він повернеться. Вона вже була готовою й до весілля, але тут йому до думки заскочило те

бажання заробити, від'їзд до Сибіру...

Соня нахмурила високе, чисте чоло.

Як не хотіла вона, щоби він їхав туди, у ту невідомість, як бажала, аби повернувся скоріше. Дні в цій розлуці тягнулися для неї неймовірно повільно, та ще той сон. Він перестрашив її настільки, що вона зовсім утратила спокій, почало їй видаватися, що Саша вже загинув там, і ось цей лист. Тепер треба тільки чекати, чекати його повернення, повернення такого жаданого та вистражданого.

І вона чекала. Вірно та терпляче чекала день у день, примушуючи себе до терпіння. Коли минався день і сонце сідалося за спокійні води Дніпра, вона тільки полегшено зітхала. Ще один день наближав його повернення. Та дні миналися, а він не повертався.

Соню почало непокоїти недобре передчуття.

А одного дня до неї прийшов гість.

Вона знову бачила в ніч перед цим поганий сон. Густих та темний ліс, над котрим видніється місяць у повні. Вона невідомо куди чвалала тим лісом, і ноги її застрягали в рідкому бруді. А потім побачила її – могилу з невеликим горбиком землі та простим дерев'яним хрестом. А на тому хресті, мов кров'ю, виведено червоним імення Саші. Соня прокинулася від власного ж крику, котрий напалохав ледь не всю прислугу, і до самого ранку вона поснути вже не могла, як не намагалася. А з початком дня почувалася вкрай погано. Думки плуталися в ній, вона відчувала, що із Сашею трапилося щось погане, щось подібне до того, що вона бачила уві сні.

І ось прийшов цей гість.

Соня й не хотіла його одразу приймати, наказала дворецькому Георгію відіслати його геть, сказати, що вона погано почувається, тому нікого не приймає. Старий дворецький пом'явся, кидаючи на неї швидкі та не зовсім зрозумілі погляди, а потім промовив якимсь невпевнено:

– Вибачте, Софіє Давидівно... Цей панок сказав, що є товаришем вашого нареченого та в нього для вас є новини...

Соня зіскочила на ноги, мов її вжалили.

– Та що ж ти раніше мовчав?

Й ото так, як була, у домашній білій, досить простенькій сукні, з неприбраним волоссям, не готова до прийому сторонніх осіб, вискочила вона зі своєї кімнати й понеслася до вітальні.

На якусь мить зупинилася на порозі, узрівши там високого, чорнявого та широкоплечого чоловіка, у гарному, дорогого сукна костюмі чорного кольору. Відчувши не зовсім доречне та незрозуміле ніяковіння, вона все ж пересилила себе й досить голосно промовила:

– Ви привезли звістку від Саші?

Чорнявий незнайомиць ледь помітно здригнувся від звуку її голосу, але обернувся до Соні повільно, навіть занадто для неї повільно, і вона побачила перед собою вродливе лице молодого, років за двадцять чоловіка. Заклопотана за Сашу, вона все ж не могла не помітити вроди свого гостя, пронизливого погляду його гарних очей, кольором схожих на найтемнішу ніч. Погляд той здався їй чомусь занадто пронизливим, до того ж він мовчав, не відповідаючи на її запитання, і Соня перепитала дещо різкувато:

– Що ж ви мовчите? У вас є звістка від Саші?

Незнайомиць на мить опустил свої ті чорні очіска.

– Так, є.

Соня важко задихала від нетерпіння.

– Я слухаю.

Та незнайомиць той зовсім не поспішався, він деякий час роздивлявся Соню своїми чорними очіями, мов не почувши зовсім її слів. І щось у спогляданні його тім – і Соня не могла дотямити, що ж саме, – почало її хвилювати. Чи, може, то був погляд його незрозумілий, чи сама присутність його в її домі – це щось занепокоїло одразу, на якийсь час витиснувши думки й тривоги про Сашу. Постать цього незнайомця, його мужне, гарне лице, погляд очей тих темних, у котрих вгадувалася якась вогняна сила, – усе то чомусь турбувало Соню. Так, він був вродливим, можливо, і занадто вродливим, та хіба ж не зустрічалося їй до цього вродливих чоловіків? Та скільки їх, не менш вродливих, кидалося до ніг її у цій вітальні, прохаючи взаємності свого, якого там не було, а таки почуття. Але жоден не турбував так, як ось цей, що мовчки роздивлявся її очима з потайним вогнем у глибинах... Соня відчула, як запалало лице й майже роздратовано відвернулася, аби тільки не бачити більше того погляду. Зробилося краще їй, вона навіть відчула сором і провину перед Сашею так, мов зрадила його тим своїм хвилюванням перед незрозумілим незнайомцем. Що за думки, що за ніяковіння? Навіщо вона допускає до себе подібні почуття? У неї ж є Саша, вони кохають одне одного й тепер, коли Саша віднайшов золото, скоро й одружаться.

Незнайомиць же, мов відчувши її настрій, прокашлявся, розігнавши тишу, і заговорив:

– Спершу дозвольте себе відрекомендувати. Мене звати Тихон Уласович Мазуревич, і з

Олександром ми дружили ще з дитинства, зростали в однім селі. Я навіть був трішки закоханим у Марусю, його чарівну сестрицю. Та потім наші дороги розійшлися, ми якось втратили одне одного, вони виїхали до міста... А мені вдалося отримати гарне місце, котре потребувало роз'їздів, тому мене майже не було в цих краях. Але я допускаю думки, що Саша вам навіть і не розповідав про нашу дружбу дитячу?

Соня покосувалася на нього, похитала головою.

– Ні, не розповідав.

– Мене це не дивує, ми ж так давно не бачилися, – зітхнув Мазуревич. – Й ось нещодавно зустрілися там, де навіть і не могли подумати зустрітися, – у невеличкому сибірському містечку, у готелі. Я заїздив так далеко у справах, намагався вмовити одного відлюдька на продаж ділянки землі для мого господаря, а Сашко похвалився, що відшукав трішки золота...

Соня поглянула на Тихона дещо розгублено.

– А... а де ж зараз Саша?

Вона не могла зрозуміти, чи то їй лише видалося, чи незнайомиць при цім запитанні спохмурнів, лицем його ковзнула майже непомітна тінь, майнула в тих чорних очах і одразу ж зникла. Але вона відчула тривогу, передчуття чогось недоброго, горя, котре торкнеться її життя.

Тихон знову зітхнув.

– Повірте, Софіє Давидівно, я багато чого віддав би за те, аби не приходити до вас сьогодні зі своїм сумним обов'язком, але... Зізнаюся, у мене була думка, аби сповістити вас про все телеграмою, та потім я передумав. Ви не заслугували на те, аби дізнаватися про все зі скупого папірця...

У Соні похолонуло біля серця.

– Ви... ви лякаєте мене.

Тихон відповівся їй жалісним поглядом.

– Вибачте, але я сам не знаю, як вам усе сказати.

Соня знову поглянула на нього.

– З ним трапилося щось погане? Господи! Кажіть же, що...

Тихон на мить затулив очі руками, а коли знову поглянув на Соню, вона помітила в його чорних очах такий біль... Серцю її зробилося нестерпно холодно... Передчуття таки не обмануло...

— Ми домовилися зустрітися в Красноярську, — глухим, побитим голосом промовив Мазуревич, і Соня затамувала подих, уже здогадуючись, уже відчуючи те, що він мав сказати... Вона й хотіла чути, і водночас відчайдушно цього не бажала. Хотіла заборонити йому говорити, наказати, аби він мовчав, але не змогла із себе витиснути навіть короткого слівця. І слова його насувалися на неї, мов безжальні, високі хвилі Дніпра під час буревію. — Розумієте, хотіли повертатися до Кременчука вже разом, а до цього, після розмови із Сашком, котрий так щиро бажав мені удачі, мені так поталанило, я вмовив відлюдька того... Але в готелі Сашка з Марусею не було, їх не було в Красноярську... Я почекав день, а потім почав пошук. Поїхати без мене вони не могли, потяг ще не рушав з міста, та й на душі було якось незатишно, докучало передчуття...

Соня затремтіла всім тілом.

— Господи...

Тихон важко сковтнув.

— Їх віднайшли через два дні. Неподалік невеличкого поселення, у лісі... — Він помовчав, спостерігаючи, як стрімко полотніє вродливе лице Соні, а потім продовжив голосом, котрий тепер затирався від болю: — Вони були вбиті та пограбовані... там дуже небезпечні місця...

Гарного малюнка, пухкі вуста Соні розтулилися, аби вимовити лише одне слово, котре легким вітром прошелестіло вітальнею й потонуло в повітрі.

— Неправда!

Тихон похитав головою.

— На жаль, я бачив їх на власні очі.

Соня відповілася ледь не сповненим ненависті поглядом.

— А з якої речі я маю вам вірити?

Тихон кинув на неї швидкий погляд.

— Софіє Давидівно... — почав бубоніти він, але Соня не дозволила йому продовжити, розлючено позиркнула потемнілими очима й зневіжливо промовила з ворожістю:

– Та й з якої речі я маю довірятися вашим словам? Я вас взагалі не знаю, хто ви та що ви...

Мазуревич поморщився.

– Я ж сказав, що є товаришем Сашка...

– Та то ще невідомо! Чому я маю довірятися вашим словам і вірити в те, що він... що його вбито? – Соня відчайдушно, з якимось незрозумілим засліпленням хапалася спіймати цього дивного незнайомця на брехні, аби довести самій собі, що його слова є неправдою, і Сашу зовсім не вбито, і він живий. А ще вона боялася правди. До неможливого, до дрожу в усім тілі боялася тієї правди, на котрій наполягався цей вродливий, чорноокий чоловік. Тому й нападалася на нього, аби відгородити себе від болю.

Чорні очі Мазуревича ледь помітно зіщулилися.

– У мене є докази їхньої смерті.

– Які ще докази?

Тихон поліз до нагрудної кишені піджака.

Соня напружилася.

– По-перше, ось ця газета з Красноярська, у котрій було надруковано про зухвале вбивство Саші та Марусі, разом зі знімками їхніх облич, до того ж ви можете зателеграфувати до відділку поліції Красноярська й отримати докази.

Соня знову почала полотніти.

– Все одно я не вірю, – тихо прошепотіла вона й якось приречено простягнула руку, аби взяти ту газету. Очі вхопили чорно-біле, розмите, але все одно впізнаване лице. Того, що було надруковано під знімком Саші та його сестри, вона вже читати не стала. Вона повірила.

Повірила в те, що Саша помер.

Сашу вбито!

І це правда! Правда!

– Господи! – простогнала Соня й гойднулася. Байдуже було з того, що могла впасти, весь

світ якось поринув у густий, молочно-білий туман, і тільки червоним полум'ям горіла в тім тумані важка й невимовно жахлива істина.

Саша помер!

Вона ледь відчула те, як підхопили її сильні та теплі руки, як залунав поряд гарний, мов оксамитовий голос.

– Поплачте, Софіє, поплачте, не треба тримати цього в собі, то шкідливо.

Соня чула ці слова, навіть розуміла, що має заплакати, але не могла... Так вона вже була, певно, влаштована, що коли траплялося якесь горе, то не могла плакати, не було в неї спочатку сліз, а мов кам'яніла, і горе тримала глибоко в серці, не поспішаючись виплескувати назовні. Вона навіть могла здаватися байдужою до того, що сталося, і тільки той, хто був їй близький, той знав, що біль її бродить у неї всередині, отруюючи серце. Ось і зараз вона стояла в обіймах того Мазуревича, мов закам'яніла, і гарячі сльози, що могли б подарувати хоч слабке, а все ж полегшення, не котилися її пополотнілим лицем. Вона й здавалася байдужою, і була такою до цілого світу. Тільки глибоко в собі тужилася, важко й розпачливо тужилася за Сашею, за ним волато її серце, кровило від невидимої рани, і біль той був невидимий, такий глибокий, що його ніхто не міг бачити, та й не повинен. Навіть оцей, що тримав її зараз теплими руками. І Соня повільно відсторонилася від нього.

– Вам краще піти, – безбарвним голосом промовила вона, відвертаючи лице від його уважного погляду.

Тихон прокашлявся.

– Так, звичайно, – відповівся він впалим голосом і потім, помовчавши мить, все ж сказав: – Але я хочу, Софіє Давидівно, аби ви знали, що я сумую за Сашком разом з вами. Він є... тобто був він просто надзвичайною людиною. Таких більше немає й не буде, і в мене навіть не вистачає слів, аби висловити вам увесь свій жаль... Це велика для мене скорбота.

Соня постояла, відсутнім поглядом роздивляючись власне вікно, а потім таки поглянула на чоловіка. Він стояв посеред вітальні – високий, вродливий і сумний, із застиглим болем у тьмяних очах. Той біль Соні видався щирим, і вона з вдячністю відгукнулася на його слова.

– Дякую.

Тихон вклонився.

– Тепер же дозвольте відкланятися... Бажаю вам сил витримати це страшне горе. – Він повільно рушив до дверей, та вже на порозі, мов що пригадавши, зупинився й поглянув на

нерухому та нещасну постать Соні. – Мало не забув вам сказати... За відсутністю рідних мені віддали речі Сашка... І посеред них...

Соня здригнулася всім тілом.

– Кулончик?

Тихон опустил очі.

– Так. Якщо ви бажаєте, то я принесу...

Помертвілі очі Соні трохи ожили.

– Так, принесіть.

Тихон знову вклонився.

– Завтра я знову прийду, – пообіцяв він і пішов, полишивши Соню саму у вітальні.

Вона залилася стояти так, як і стояла, розгублено та нерухомо. Погляд ковзав дорогими меблями, але не зачіпався за них, та вона взагалі мало що зараз бачила перед собою. Стояла, мертвіючи та холодіючи серцем, а в думках її билася лише одне – Саші більше немає в живих!

Саша помер!

Хотілося плакати. До болю, до тремоту хотілося плакати, розридатися навіть, але вона не могла. Ті кляті сльози вперто застрягли десь усередині, злісно не бажаючи проливатися. Вони пекли, гіркотою виїдали очі, але не проливалися. А пам'ять... Пам'ять гналася минулим, згадками про Сашу... Тремтіли бліді її вуста, кривилися від того болю, що розтинав серце, і так хотілося сліз на власні свої очі нарешті, аби не пекли вони так нещадно непролитою солоною вологою. Ось він і виповнився той клятий її сон, виповнився жорстоко та невблаганно швидко, як виповнюються всі погані сни. То щось гарне, воно не виповнюється довго, а погане...

Соня не пам'ятала, скільки часу простояла ото так, мармуровою статуєю посеред вітальні, виривавшись прямо перед собою сліпими, невидючими очима. Стояла, як байдужа, а всередині все розривалося від болю, думки металася від згадок про Сашу до зневірення в його цю безглузду смерть. Ні, для неї він не помер у тім далекому Сибіру – він був живим. Був живим у її думках, згадках, душі та люблячому жіночому серці. Та зрештою, вона ж і не ховала його, не бачила його застиглого в смерті лиця, не бачила його, покладеного до домовини, не кидала на ту домовину останньої жмені землі... Тому, можливо, і не могла повірити в його смерть, не могла прийняти її до кінця. Серце й розум відмовлялися

повірити в те, що вона почула від того Мазуревича й побачила надрукованим у газеті... її ж руки не торкнулися його захоплого, неживого тіла, а уста не поцілували востаннє високе, бліде чоло, а тому живим він був для неї, усе ще живим.

Такою віднайшла її бабуся чи через двадцять хвилин, чи через три години після візиту Мазуревича – Соня не відала, скільки часу минулося, та й відати не бажала, усе зробилося таким уже байдужим.

Бабуся сплеснула руками.

– Свята Діво, Сонечко! Що з тобою? Георгій сказав, що в тебе був відвідувач, товариш Саші...

Соня поглянула на бабуся пустими очима.

– Так, був.

Пані Барбара вдивилася в її обличчя.

– І що він таке сказав? На тобі ж лиця немає...

Соня поморщилася й замість відповіді простягнула бабусі ту кляту газету, зовсім не звернувши уваги на те, що та читає її дуже довго. У вітальні панувала тиша. Барбара Казимирівна напружувала гарні ще, блакитні великі очі, і її вкритим павутинням зморщок, немолодим уже, але, безперечно, ще вродливим лицем блукала спочатку зневіра, а потім на ньому з'явився невимовний смуток та жаль. Пухкі пальці, укрите перснями з діамантами, дрібненько тремтіли, а очі, котрі вона звела на онуку, наливалися сльозами...

– Сонечко...

Соня покривила лице.

– Я не маю цьому віри.

– Дитинко...

– Я не ховала його, бабуню, не бачила померлим! Він же ще живим полишається для зболілого мого серця, бабуню, розумієш?

Пані Барбара обережно кивнула.

– Розумію, любя.

– Недарма, недарма я так не хотіла, щоби він туди їхав. А він... він же не послухався, не дослухався моїх слів. Чому, чому він не дослухався, бабуню?

Пані Барбара знизала плечима.

– Хто ж його знає, моя квітонько? – обережно відповілася вона, з тривогою вдивляючись у пусті, сухі очі онуки. – Така вже його, певно, доля. Та що ж ти оце так стоїш? Ходімо краще до кімнати твоєї, ти приляжеш, я посиджу поряд, а там ти поплачеш, краще зробиться.

Соня повільно похитала головою.

– Я не можу плакати, бабуню.

Барбара Казимирівна пригорнула її до себе.

– Моя бідна, нещасна дівчинка, – ніжно промовила вона у світло-русяве волосся онуки й загойдала ту в своїх обіймах, як колись гойдала маленькою. Соня якось натужливо зітхнула й припалася до рідного, такого близького тіла бабусі, вдягненого в шовкову синю сукню, від котрої завжди було чутно пахощі ванілі та кориці, особливого парфуму, котрий пам'ятався ще з дитинства, так і дитинство її пахлося колись. І Соня відчула, як та страшна напруга, що скувала її тіло після звістки про смерть Саші, починає слабшати та відступати. Тут, у бабусиних обіймах, пекучі сльози прорвалися, і вона з полегшенням відчула їхню солону вологу на своїх очах. І разом з цим нарешті прийшло розуміння того, що Саша помер, що Саші більше немає. Соня схлипнула, розридалася й приречено прошепотіла:

– Господи, бабуню, він помер! Помер!

3

Важкі, пофарбовані темно-червоним двері із суцільного дерева дуба повільно розчинилися, і на Тихона поглянули холодні, світло-сірі очі дворецького Ляхвицьких, і скільки в тім погляді було зверхності та пихи, що Тихон ледь стримав себе, аби не кинутися на цього діда, заспокоївши себе лише тим, що як тільки зробиться господарем у цьому домі, то першим вижене звідси ось цього.

А поки, пересиливши себе, він відповівся не менш зверхнім та пихатим поглядом і, зберігаючи почуття власної гідності, наполегливо промовив:

– Софія Давидівна чекає на мене.

Старий індик покривився, мов кислицями обжерся.

– Так. Прошу за мною.

Обернувшись до Тихона прямою, мов жердина, спиною в темно-буряковому піджаку, дворецький велично попростував углиб будинку, залишивши Тихону сумнівне задоволення плентатися слідкома, та ще зробив це в якійсь такій принизливій, потайно зневажливій формі... Та нічого, ще настане, зійде під сонцем той день, коли Тихон увійде в цей дім господарем, і тоді оця стара мавпа буде лащитися біля його ніг, зодягнених у дорогі шкіряні чоботи. А що такий день настане, то в тім він не сумнівався.

Цей дім... дім Льохвицьких...

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=10325703&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.